

DISKRIMINERAS INVANDRARNAS I ANMÄLNINGAR AV BROTT?

Stockholm 2009

Olof Dahlbäck

Innehållsförteckning	
	sid.
Förord	4
INLEDNING	5
Problem och syfte	5
Invandrarnas överrepresentation	6
Från brott till beslut	8
TIDIGARE FORSKNING	10
Anmälningar av brott och deras förövare	10
Diskriminering i rättssystemet	12
Allmän forskning om diskriminering	14
TEORI	15
Diskrimineringsbegreppet	15
Beslutsperspektivet	16
Legitima och illegitima påverkningar	17
Bekantskapen med förövaren	18
METOD	21
Allmän uppläggning	21
Analysen av diskriminering	22
Anmälning av brott och anmälning av förövare	24
Retrospektiv metod	25
Frågorna om brott och förövare	26
Bortfallet och materialets omfattning	27
Variabler	29
RESULTAT	32
Beskrivning av undersökningsenheterna	32
Tillbakablickandets betydelse	35
Egen etnisk bakgrund och bekantskapen med förövaren	41
Våldsbrotten – multivariat analys	43
Stölderna – multivariat analys	51
SLUTSATSER OCH KOMMENTARER	55
Slutsatser	55
Anmälningarna och invandrarnas överrepresentation	58
Avslutande kommentar	60
REFERENSER	62

Förord

Denna rapport redovisar resultaten av ett projekt som har finansierats av forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (kontrakt nr. 2007-1171). Data till projektet har samlats in av SCB. Anna Olsson har varit huvudansvarig för SCB:s arbete.

Olof Dahlbäck

INLEDNING

Problem och syfte

Diskrimineras invandrarna när allmänheten anmäler brott till polisen och därvid uppger vilka som är förövarna – dvs. är det, när hänsyn är tagen till sådana omständigheter som bör beaktas i sammanhanget, mer sannolikt att brottsoffren bland allmänheten anmäler en förövare om denne är invandrare än om denne inte är invandrare? Den frågan är intressant av minst två skäl. Ett skäl är att diskriminering av invandrare strider mot kravet att den rättsliga behandlingen av personer inte skall påverkas av deras etniska bakgrund. Ett annat skäl är att om invandrarna diskrimineras, så blir de brottsuppgifter som polisen registrerar om dem snedvridna. Ett klarläggande av om diskriminering förekommer i anmälningarna skulle därför kunna kasta ljus över en del kriminologiska och kriminalpolitiska problem. Framför allt är det möjligt att ett klarläggande skulle kunna bidra till att besvara den infekterade frågan om invandrare tenderar att vara mer brottsliga än personer som har helt svensk bakgrund (de senare kallas ”svenskar” i fortsättningen för enkelhetens skull). Den frågan har väckts därför att invandrarna i förhållande till sin folkmängd är överrepresenterade bland de misstänkta i officiell kriminalstatistik.

Frågan om invandrarna diskrimineras i anmälningarna, liksom frågan om de diskrimineras i rättsliga sammanhang överhuvudtaget, har tilldragit sig ökat intresse under senare år, och det har i debatten alltmer gjorts gällande att de diskrimineras. Två större arbeten i ämnet har publicerats i vilka sådana åsikter förfäktas – *Likhet inför lagen* (Diesen m.fl., 2005) och den offentliga utredningen *Är rättvisan rättvis?* (SOU 2006: 30). I det första arbetet har Christian Diesen medverkat med ett uppmärksammat avsnitt, i vilket han driver tesen att invandrare diskrimineras i varje steg i den rättsprocess som personer som är misstänkta för brott kan få genomgå (Diesen, 2005). I det andra arbetet hävdar utredaren, Masoud Kamali, att det är uppenbart att invandrare diskrimineras i rättsliga sammanhang. Den empiriska prövningen av dessa idéer är dock som jag diskuterar nedan bristfällig, och det behövs därför mer forskning på området. Denna rapport redovisar resultaten av ett forskningsprojekt med sådan inriktning. Syftet med projektet har varit att klarlägga om invandrarna diskrimineras i allmänhetens anmälningar av brott. En empirisk undersökning har genomförts för att ta reda på om brottsoffer bland allmänheten tenderar att polisanmäla relativt fler av invandrarna än av svenskarna bland de identifierade förövarna utan att det finns några legitima skäl för detta.

Invandrarnas överrepresentation

Det står helt klart att invandrare från de flesta länder är överrepresenterade i den svenska officiella statistiken över personer som är misstänkta av polisen för att ha begått brott. Det har gjorts åtskilliga undersökningar av invandrarnas registrerade brottslighet. De största satsningarna står Brottsförebyggande rådet (BRÅ) för i form av två omfattande undersökningar, utförda av Ahlberg (1996) och Martens och Holmberg (2005). De undersökningarna och andra registerundersökningar ger i stort sett samma bild av överrepresentationen.

När brottsligheten beskrivs med hjälp av de misstankar som finns registrerade, innebär den bilden att invandrarna tenderar att vara mycket mer brottsliga än svenskarna. Martens och Holmberg (2005) fann t.ex. att sannolikheten för att en invandrare begår ett brott är 2,5 gånger så hög som sannolikheten för att en svensk gör detta. Vad gäller överrepresentationens förekomst kan nämnas att den finns för olika invandragrupper, för olika tidsperioder och för olika slag av brott, men i särskilt hög grad för allvarliga brott som mord/dråp, våldtäkt, miss-handel och rån, och att Martens och Holmberg fann att den reduceras till en del efter kontroll för ålder, kön, utbildning och förvärvsinkomst. Invandrarna från länder utanför Norden tenderar att vara mer brottsliga än invandrarna från Norden. Den högsta brottsligheten finns som regel för invandrarna från länder i Nordafrika och Mellanöstern. Låg brottslighet redovisas för invandrarna från länder i Ostasien och vissa västeuropeiska länder. Överrepresentationen tenderar att bli svagare ju längre invandrarna har bott i Sverige och att vara svagare för den andra än för den första generationens invandrare.

Undersökningar av självdeklarerad brottslighet tyder på mindre skillnader mellan svenskar och invandrare än vad som har framkommit i registerundersökningarna. I en undersökning av Martens (1998) fanns inga större skillnader, men man har också funnit mer påtagliga skillnader när självdeklarationsmetoden har använts (Svensson, 2006, sid. 23–24). Resultaten från dessa undersökningar är emellertid som regel svåra att tolka, bl.a. därför att bortfallet i allmänhet är större för invandrarna än för svenskarna och därför att det kan finnas en skillnad i benägenheten att svara ärligt mellan de två befolkningsgrupperna – det är förmodligen ofta mer känsligt för invandrarna än för svenskarna att uppge att man har begått brott (Sarnecki, 2006, sid. 21–22). Ett annat problem med självdeklarationsmetoden är att den inte kan användas för att undersöka mycket allvarliga brott.

Den svenska kriminologiska forskningen har haft svårt att hantera frågan om hur brottsliga invandrarna är i förhållande till svenskarna. Faktum är att det fortfarande, flera decennier efter att debatten om invandrarnas brottslighet började, inte finns någon undersökning som övertygande förklarar varför invandrarna är överrepresenterade i den registrerade brottsligheten.

Det har emellertid lagts fram många förslag på hur överrepresentationen skall förklaras. Tidigare utgick man som regel ifrån att den har sin grund i att invandrarna verkligen är mer brottsliga än svenskarna och att det är denna relativt höga verkliga brottslighet som skall förklaras (se t.ex. von Hofer m.fl., 1996; Martens, 1997). Det finns emellertid skäl att inte utan vidare acceptera uppfattningen att överrepresentationen av invandrare i officiell statistik korrekt beskriver verkliga förhållanden, eftersom det inte står klart att invandrarna och svenskarna anmäls lika ofta när de har begått brott. Man kan undra om inte överrepresentationen i betydande utsträckning beror på att invandrarna anmäls oftare än svenskarna. Någon undersökning av hur det förhåller sig med den saken har aldrig gjorts, vilket framstår som egendomligt, bl.a. därför att resultaten av den ovan refererade undersökningen av Martens (1998) faktiskt ger skäl för att anta att invandrarna anmäls oftare än svenskarna vid begångna brott. Diskriminering skulle kunna vara en förklaring till att det förhåller sig på det viset.

Man har alltså inte i forskningen lyckats komma fram till en övertygande lösning av problemet med invandrarernas överrepresentation. Jag tror att detta i hög grad beror på att forskarna har varit alltför inriktade på att ge fenomenet en enkel förklaring och på att det har gjorts alltför få empiriska undersökningar av saken. Man har t.ex. varit ganska ointresserad av att studera den process som börjar med begåendet av ett brott och slutar med offrets beslut att anmäla eller att inte anmäla förövaren. Den processen, som antagligen kan vara ganska komplicerad, måste emellertid enligt min mening undersökas om man vill förklara överrepresentationen och om man vill förstå hur denna påverkas av olika faktorer, t.ex. av diskriminering.

Den svenska forskningen om invandrarernas brottslighet ger alltså inget besked om huruvida invandrarna diskrimineras i anmälningar av brott, men hur är det med den utländska forskningen? Går det att använda resultat från den när man vill ta reda på om förövare diskrimineras etniskt i anmälningarna? Jag skall återkomma till den frågan nedan när jag diskuterar den forskning som explicit avser anmälningar, men jag vill redan nu peka på de problem som finns när man försöker tillämpa resultat från utländsk forskning om invandrare på svenska förhållanden. Förutsättningarna för invandringen i Sverige och förutsättningarna för invandringen i andra länder skiljer sig i många fall kraftigt åt. Det är fråga om invandrare som har olika nationalitet, som har invandrat av olika skäl, och som har olika social bakgrund och olika förutsättningar att klara sig i det nya landet. Sverige har fört en invandrings- och integrationspolitik som skiljer sig från den politik som har förts i åtskilliga andra länder (den svenska politiken är möjligen en förklaring till att andra generationens invandrare tenderar att ha lägre relativ brottslighet i vårt land än i andra länder).

Från brott till beslut

Ett brottsoffers beslut att anmäla eller att inte anmäla den som (ensam eller tillsammans med andra) har förövat brottet utgör sista steget i en process som börjar med brottets begående, och för att förstå hur diskriminering kan påverka anmälningen är det viktigt att klargöra hur denna process är beskaffad. Andra steg i processen utgörs av upptäckt och identifiering av förövaren. För att offret skall kunna anmäla förövaren krävs att offret vet vem denne är. För att offret skall kunna identifiera förövaren krävs naturligtvis att denne har blivit upptäckt, vilket för vålds- och tillgreppsbrott som regel har skett genom att förövaren blev sedd när brottet begicks. Det kan finnas två orsaker till att invandrare anmäls särskilt ofta, relativt sett, när de har begått brott, nämligen att sannolikheten för att bli upptäckt och identifierad och/eller sannolikheten för att bli anmäld när man är identifierad är högre för dem än för svenskarna.

Sannolikheten för att bli upptäckt och identifierad kan vara högre om invandrarna på grund av sitt utseende eller sitt beteende inte passar in i miljön på samma självklara sätt eller om de inte agerar lika skickligt när de begår brott som svenskarna gör. Att sannolikheten är högre för att bli anmäld kan t.ex. bero på att offren, vilka oftast är svenskar, har negativa attityder till invandrare och att dessa attityder medvetet eller omedvetet påverkar deras beslut. Att många bland allmänheten har negativa attityder till invandrare, i synnerhet till brottsliga invandrare, är helt klart (Lange och Westin, 1993, 1997, särskilt sid. 48–50, 144).

Att sannolikheten för att bli anmäld är högre för invandrarna kan antagligen också bero på att offrens relationer med svenska förövare ofta är mer personliga än deras relationer med de förövare som är invandrare. Av skäl som jag diskuterar närmare längre fram i denna rapport tenderar förmodligen offer som har en personlig relation till den som förövat brottet att vara obenägen att anmäla denne.

Huruvida sannolikheten för upptäckt är högre för invandrare än för svenskar kan i praktiken bara undersökas genom att personer av de två slagen tillfrågas om de har begått brott och därvid blivit upptäckta, men det är svårt att göra en sådan undersökning av skäl som nämnts ovan. Huruvida sannolikheten för att bli identifierad när man är upptäckt respektive sannolikheten för att bli anmäld när man är identifierad är högre för invandrare än för svenskar kan undersökas genom att brottsoffer tillfrågas om de har identifierat och anmält förövarna av de brott som de varit utsatta för.

Invandrarnas överrepresentation i anmäld brottslighet kan beskrivas som kvoten mellan två sannolikheter, nämligen kvoten mellan sannolikheten för att en slumpmässigt vald invandrare har blivit anmäld till polisen för brott – sannolikheten betecknas nedan med Prob_I – och sannolikheten för att en slumpmässigt vald svensk har blivit anmäld på det viset, betecknad med Prob_T . Prob_I respek-

tive Prob_T kan ses som en produkt av fyra sannolikheter. Inför följande beteckningar, i vilka index för invandrare skrivs med små bokstäver och index för svenskar med stora bokstäver:

- $\text{Prob}_b, \text{Prob}_B =$ Sannolikheten för att begå brott;
- $\text{Prob}_u, \text{Prob}_U =$ Sannolikheten för att bli upptäckt, givet att brott är begånget;
- $\text{Prob}_i, \text{Prob}_I =$ Sannolikheten för att bli identifierad, givet att upptäckt skett;
- $\text{Prob}_a, \text{Prob}_A =$ Sannolikheten för att bli anmäld till polisen, givet att identifiering skett.

Det gäller att

$$\begin{aligned}\text{Prob}_t &= \text{Prob}_b \text{Prob}_u \text{Prob}_i \text{Prob}_a; \\ \text{Prob}_T &= \text{Prob}_B \text{Prob}_U \text{Prob}_I \text{Prob}_A.\end{aligned}$$

Sannolikheten för att en slumpmässigt vald individ bland invandrarna respektive svenskarna har blivit anmäld kan alltså ses som en produkt av de fyra sannolikheterna. Att invandrarna är överrepresenterade i brottsstatistiken måste bero på att denna produkt är högre för dem än för svenskarna.

Det gäller vidare att

$$\text{Prob}_t/\text{Prob}_T = \text{Prob}_b/\text{Prob}_B \cdot \text{Prob}_u/\text{Prob}_U \cdot \text{Prob}_i/\text{Prob}_I \cdot \text{Prob}_a/\text{Prob}_A.$$

Överrepresentationen är alltså en produkt av kvoterna mellan invandrarnas och svenskarnas sannolikheter för att begå brott, för att bli upptäckta givet att brott är begånget, för att bli identifierade givet att upptäckt skett, och för att bli anmälda givet att identifiering skett. I de flesta fallen, särskilt i fråga om brott mot person, är det offren som upptäcker, identifierar och anmäler förövarna.

Sannolikhetsmodellen visar att problemet med invandrarnas överrepresentation kan vara komplext. Kunskaperna om de fyra sannolikhetskvoterna och deras orsaker är visserligen för närvarande mycket begränsade, men rimligen har kvoterna olika orsaker, och det kan inte uteslutas att flera av dem påtagligt avviker från 1 och därmed spelar en roll för överrepresentationen. Det kan t.ex. inte uteslutas att överrepresentationen i betydande grad beror på att sannolikheten för att bli anmäld, givet att identifiering skett, är högre för invandrarna än för svenskarna.

Möjligheterna att undersöka de olika kvoterna skiljer sig starkt åt. De två första kvoterna, vilka avser sannolikheten för att begå brott och sannolikheten för att bli upptäckt givet att brott är begånget, är som framgår av diskussionen ovan svåra att undersöka. De två sista kvoterna, vilka avser sannolikheten för att bli identifierad givet att upptäckt skett och sannolikheten för att bli anmäld givet att identifiering skett, är betydligt lättare att undersöka, eftersom detta kan ske genom att brottsoffren tillfrågas. Den sista av dessa två kvoter är förmodligen

intressantast att undersöka om man vill ta reda på vilken inverkan som offrens inställning till förövarna har på överrepresentationen. Identifieringen av förövare sker ju ofta automatiskt vid upptäckt, medan valet mellan att anmäla och att inte anmäla en förövare mer är resultatet av ett överlagt beslut i vilket denna inställning antagligen kan komma till särskilt starkt uttryck.

TIDIGARE FORSKNING

Anmälningar av brott och deras förövare

Det har aldrig tidigare gjorts någon svensk undersökning av om allmänheten diskriminerar invandrare i sina anmälningar av brott. Det verkar faktiskt inte heller ha gjorts någon svensk undersökning som har varit särskilt inriktad på att klarlägga hur folk fattar beslut om att anmäla eller att inte anmäla brott och deras förövare. Detta är beklagligt. De flesta brott som kommer till polisens kännedom anmäls ju av allmänheten och många brott anmäls aldrig. Enligt BRÅ:s senaste nationella trygghetsundersökning (Wigerholt och Irlander, 2009), vilken bygger på intervjuer med ett slumpmässigt urval av individer ur rikets totala befolkning, skall knappt en fjärdedel av brotten mot person och närmare hälften av brotten mot egendom ha anmälts till polisen. Nu kan man visserligen anta att de icke anmälda brotten i genomsnitt är betydligt mindre allvarliga än de anmälda brotten, men det finns säkert många icke anmälda brott som är relativt allvarliga. Det är därför viktigt att förstå hur allmänheten fattar beslut om att anmäla eller att inte anmäla brott och deras förövare. Det gäller inte bara att förstå hur besluten påverkas av brottet och av förövarens etnicitet, utan också att förstå hur de påverkas av annat, till exempel av andra egenskaper hos förövaren och offret – bl.a. av offrets bekantskap med förövaren. Sådana påverkningar kan ju leda till att den registrerade brottsligheten avviker från den verkliga på ett systematiskt sätt.

Hur är det då med den utländska forskningen om brottsoffers beslut att anmäla eller att inte anmäla de personer som har förövat brotten mot dem? Efter vad jag har kunnat upptäcka finns det mycket litet av sådan forskning. Däremot har det gjorts åtskilliga undersökningar av hur individer väljer mellan att anmäla och att inte anmäla de brott som de har utsatts för – undersökningar i vilka egenskaper hos förövaren ofta används som förklarande faktorer – men det valet är ju inte detsamma som valet mellan att anmäla och att inte anmäla förövaren. För att kunna anmäla en förövare måste denne vara identifierad, men för många brott, tillgreppsbrott såväl som våldsbrott, gäller att förövaren inte är det. Kravet på att förövaren skall vara identifierad är som regel inte uppfyllt i de analyser som har

presenterats i den utländska forskningen, vilket innebär att denna inte har så mycket att ge för det här aktuella projektet.

Det bör också nämnas att den utländska forskning som söker förklara hur förövarnas egenskaper påverkar besluten att anmäla eller att inte anmäla brott inte är särskilt inriktad på att klarlägga betydelsen av förövarnas invandrarstatus. Forskningen är snarare inriktad på att klarlägga betydelsen av förövarnas sociala status och betydelsen av om de är färgade.

I den utländska forskningen om offers beslut att anmäla eller att inte anmäla brott har många faktorer inverkan på besluten undersökts. Därvid har som regel något slags enkelt rationalitetsperspektiv tillämpats. Man har antagit att offren i sina beslut beaktar konsekvenserna av sina handlingsalternativ och att de påverkas av sådana konsekvenser som innebär fördelar eller nackdelar för dem. Ett genomgående resultat i de gjorda undersökningarna är att situationsbetingade omständigheter spelar en viktigare roll för beslutet än vad offrets och förövarens personegenskaper gör. Särskilt brottets allvarighet har visat sig ha en dominerande betydelse, något som väl knappast förvånar (Skogan, 1976; Watkins, 2005; Goudriaan m.fl., 2006).

I flera utländska undersökningar har ett syfte varit att klargöra vilken betydelse offrets relation till förövaren har för beslutet att anmäla eller att inte anmäla brottet. Intresset i detta sammanhang har framför allt varit inriktat på våldsbrott. Sedan gammalt har man inom forskningen varit av den meningen att offer som har en nära relation till förövaren är mer obenägna att anmäla brottet än offer för vilka förövaren är en främling, men i en del undersökningar har man fått resultat som inte stämmer med den bilden (t.ex. Felson m.fl., 1999). Förövare som har stått i nära relation till offret har anmälts oftare eller lika ofta som förövare som har varit främlingar. Flera forskare har förvånats över detta, och försök har gjorts att förklara fenomenet med att det skulle vara rationellt för brottsoffer att anmäla brott som har begåtts av nära bekanta. Man har t.ex. hävdats att offer som har drabbats av våldsbrott i sitt hem skulle vara benägna att ringa polisen därför att de ser dessa brott som särskilt allvarliga och vill skydda sig mot fortsatt brottslighet (Felson m.fl., 2002).

Sådana förklaringar kan bygga på idéer om skäl för beslut vilka rymmer något mått av sanning, men det är inte rimligt att anta att offer skulle tendera att vara särskilt benägna att anmäla brott som har begåtts av personer som de har en nära relation till. Att man i flera undersökningar anser att man har funnit att det förhåller sig på det sättet har säkert en helt annan förklaring. Förhållandet har att göra med att man har analyserat bekantskapens inverkan på beslutet utan att skilja mellan identifierade och oidentifierade förövare. Man har analyserat beslutets samband med en faktor som beskriver om offret har varit bekant med eller inte har varit bekant med förövaren. Obekantskap med förövaren har inklu-

derat sådana fall i vilka offret inte har identifierat förövaren och i många av de fallen har det inte funnits några starka skäl för offret att anmäla brottet, eftersom polisen inte har kunnat göra mycket för att klara upp det. Det är därför naturligt att det mellan bekantskapen och beslutet uppstår ett samband som innebär att offren oftare anmäler brott som har begåtts av bekanta förövare. Detta är väl lätt att inse, men det verkar faktiskt som om man inom forskningen inte har förstått att det är så fenomenet bör förklaras.

Diskriminering i rättssystemet

I den svenska forskningen har den etniska diskriminering av förövare som kan påverka den anmälda brottsligheten diskuterats tillsammans med sådan etnisk diskriminering som man menar kan förekomma i andra rättsliga sammanhang (Diesen, 2005). På brott kan följa en rad åtgärder från de rättsvårdande myndigheterna, åtgärder som riktas mot de personer som misstänks för eller har befunnits vara skyldiga till att ha begått brotten. Vissa centrala beslut i den här processen är särskilt intressanta: om polisen inleder förundersökning, om åklagare låter åtala de misstänkta och slutligen om domstol fäller de åtalade till ansvar för brotten och straffar dem. De flesta brott som kommer till polisens kännedom anmäls av allmänheten. Åklagare har en skyldighet att åtala misstänkta personer om de finner det sannolikt att dessa kommer att bli fällda i domstol.

Förekomsten av diskriminering i anmälningarna och förekomsten av diskriminering i de senare centrala besluten i rättsprocessen måste analyseras på olika sätt. Polisens beslut att inleda förundersökning, åklagarbesluten och domstolars beslut att fälla eller fria åtalade skall följa bestämmelserna i svensk lag, och de skall därför analyseras juridiskt, dvs. huruvida besluten är eller inte är diskriminerande skall avgöras genom en juridisk bedömning. Analysen av om det förekommer diskriminering i brottsoffers beslut att anmäla eller att inte anmäla förövare har emellertid andra förutsättningar. Offren bestämmer själva, utan att styras av några lagregler, om de vill anmäla förövarna. Detta innebär att det inte är någon juridisk bedömning som skall läggas till grund för analysen.

Någon svensk undersökning av om det förekommer diskriminering i allmänhetens anmälningar finns som sagt inte. Däremot har det gjorts undersökningar av de beslut som fattas senare i den rättsliga processen (se Dahlbäck, 2006). I fråga om åklagarbesluten har man funnit att en mindre andel av de ärenden som gäller invandrare går till domstol än vad som är fallet med de ärenden som gäller svenskar. I fråga om domarna har man funnit att invandrarna tenderar att få strängare straff än svenskarna.

Den svenska forskningen om etnisk diskriminering i rättsprocessen är bristfällig. Jag har i en utredning utförd åt brottsofferfonden granskat den, och jag är kritisk

(Dahlbäck, 2006). Den del av forskningen som avser de centrala besluten i rättsapparaten (beslut av polis, åklagare och domstol) anser jag är helt misslyckad, eftersom den har utförts med felaktiga metoder. Tre grundläggande metoder har kommit till användning: 1) *Direkta jämförelser* mellan de beslut som gäller invandrare och de beslut som gäller svenskar med ingen eller ringa hänsyn tagen till de faktorer som skall beaktas i rättvisa beslut, dvs. till sådana faktorer som brukar kallas "legala" i forskningen (se t.ex. Diesen, 2005). 2) *Jämförelser mellan sådana ärenden i vilka de legala förutsättningarna är desamma* för invandrare och svenskar – man har alltså jämfört behandlingen av invandrare och svenskar som är misstänkta för samma slag av brott, har samma tidigare brottslighet, etc. (se t.ex. Sarnecki, 1994). 3) *Jämförelser med hjälp av en regressionsmetod*, i vilken man har använt legala faktorer för att predicera besluten (se t.ex. Kardell, 2006; Pettersson, 2006).

Felet med den första metoden är att den inte tar hänsyn till de legala faktorerna. Den andra metoden är omöjlig att använda i praktiken, eftersom de legala förutsättningarna är alltför komplicerade. Den tredje metoden är oriktig därför att den inte är normativ, dvs. därför att fattade beslut inte bedöms mot bakgrund av de normer som skall styra besluten. Den rätta metoden är i stället, vill jag hävda, att låta juridiska experter granska underlaget för fattade beslut utan att ha kännedom om vilken etnisk bakgrund de misstänkta/tilltalade har, att låta dessa experter fatta nya beslut och att jämföra de nya besluten med de gamla. Den metoden har vad jag vet aldrig använts i någon undersökning som har gällt flera fall. Det går därför faktiskt inte att säga om det finns någon diskriminering i de centrala besluten, trots att det har gjorts flera undersökningar.

Parentetiskt kan nämnas att ett skäl till att det är av visst intresse att klarlägga om invandrarna diskrimineras när allmänheten anmäler brott till polisen är – åtminstone att döma av åsikter som svenska kriminologer har framfört – att kunskapen om hur det förhåller sig med denna diskriminering har relevans för bedömningen av de analyser som gjorts av den diskriminering som kan förekomma senare i rättsprocessen. Man har som nämnts funnit att åklagarna låter en mindre andel av de ärenden som gäller invandrare gå till domstol än av de ärenden som gäller svenskar. Detta har man velat förklara med att invandrarna diskrimineras i anmälningarna, en orättvisa som man menar att åklagarna korregerar i sina beslut. Den förklaringen är emellertid osäker, eftersom man inte vet om det finns någon diskriminering i anmälningarna.

Huruvida invandrare diskrimineras i anmälningarna av brott kan alltså inte avgöras genom juridisk analys. Men hur skall frågan då avgöras? Uppenbarligen gäller frågan rättvisa – huruvida invandrarna på ett orättvist sätt har behandlats sämre än svenskarna i dessa anmälningar. Men vad är rättvis behandling när offren tar hänsyn till sina privata intressen i valet mellan att anmäla och att inte anmäla? Den frågan, som inte är helt lätt att besvara, diskuterar jag nedan.

Allmän forskning om diskriminering

För att summera den tidigare diskussionen finns det inte mycket som kan hämtas från svensk kriminologisk forskning och användas för den här aktuella undersökningen. Någon tidigare svensk undersökning i ämnet finns inte, och den internationella forskning som direkt tar sikte på diskrimineringen i anmälningar av brott är föga givande för projektets del. Den svenska forskning som behandlar diskrimineringen i beslut av polis, åklagare och domstolar är irrelevant. Åtskillig utländsk forskning om etnisk diskriminering i rättssystemet saknar intresse, eftersom förutsättningarna för sådan diskriminering är eller kan misstänkas vara annorlunda i andra länder än i Sverige.

Bristen på forskning beror dock inte på att det skulle saknas skäl att anta att invandrare diskrimineras i allmänhetens anmälningar av förövare. Till stöd för antagandet kan anföras teorier om hur bruket av etniska stereotyper i kognitiva processer missgynnar minoriteter (Brewer, 2007; Whitley och Kite, 2009, sid. 77–160, 324–368). I dessa processer spelar individers identifiering med en grupp, deras sociala kategoriseringar och deras syn på andra grupper viktiga roller. Av särskilt intresse är deras syn på relationen till sådana grupper som konkurrerar med den egna gruppen eller av annat skäl upplevs som hotfulla. Diskriminering kan antas ha sin grund i att individer ser sociala förhållanden i ett perspektiv i vilket en klar skillnad i många sammanhang görs mellan den egna gruppen och andra grupper. Detta perspektiv och identifieringen med den egna gruppen utgör förutsättningar för framväxten av relationer till personer från andra grupper, och de har till följd att individerna tenderar att få stereotypa och ofta negativt färgade föreställningar om dessa personer. Föreställningarna speglar uppfattningen om hur relationen mellan dessa grupper och den egna gruppen är beskaffad, och de har konsekvenser för upprätthållandet av synen på den egna gruppen.

Teorier av detta slag kan tillämpas när man söker förklara den svenska allmänhetens anmälningar av brott. Som nämnts står det helt klart att det bland allmänheten i Sverige finns negativa attityder till invandrare, i synnerhet till brottsliga invandrare. Om det förhåller sig så att invandrarna löper större risk än svenskarna för att bli identifierade och anmälda vid begångna brott, kan en förklaring till detta vara att offren har negativt färgade stereotypa föreställningar om invandrare. Visst stöd för en sådan förklaring finns i den svenska experimentella forskning om beteendet hos personer som bevittnat brott, vilken har bedrivits av Lindholm (1999). Lindholms forskning tyder bl.a. på att vittnenas och förövarnas etniciteter påverkar vem vittnena ger skulden för brotten. Forskningen avser visserligen inte brottsoffers beteende, men dess resultat ger ändå en antydning om att etniciteten kan spela en roll för besluten att anmäla eller att inte anmäla förövare.

TEORI

Diskrimineringsbegreppet

Vad skall menas med att invandrare diskrimineras i anmälningar av brott? Med att personer diskrimineras menas allmänt att de utsätts för orättvis behandling – för negativ särbehandling – därför att de tillhör vissa grupper eller kategorier, och med att invandrare diskrimineras i anmälningar menas alltså att de orättvist anmäls därför att de är invandrare. Men vad är rättvist och orättvist i detta sammanhang? En förutsättning för rättvisa måste vara att brottsoffren i sina beslut att anmäla eller att inte anmäla tar hänsyn till vissa omständigheter men inte till andra. Rättvisa beslut är alltså påverkade av enbart vissa omständigheter. Låt oss kalla de acceptabla påverkningarna och de faktorer som ligger bakom dem legitima och de oacceptabla påverkningarna och deras bakomliggande faktorer illegitima. Vilka är dessa legitima och illegitima påverkningar och faktorer? En direkt påverkan av förövarens invandrarstatus på beslutet är uppenbarligen illegitim, men finns det andra illegitima påverkningar?

Ett krav på rättvisa som aktualiseras i många sammanhang är att individer med samma förutsättningar skall behandlas på samma sätt. Kan det kravet användas för att avgöra vad som är legitima och illegitima påverkningar? Låt oss ta ett fiktivt exempel. Antag att brottsoffer inte påverkas i sina beslut att anmäla eller att inte anmäla förövaren av om denne är invandrare, men att de påverkas av förövarens klasstillhörighet på så sätt att de är mer benägna att anmäla honom om han tillhör en lägre än om han tillhör en högre samhällsklass. Klasstillhörigheten kan de få en föreställning om genom att iakttaga förövarens beteende och klädsel eller på annat sätt. Antag vidare att invandrare tenderar att tillhöra lägre samhällsklasser. Det innebär att sannolikheten för att bli anmäld är högre för dem än för icke invandrare. Är detta etnisk diskriminering?

Från offrens individuella perspektiv är det inte det. De har ju behandlat alla förövare lika efter de förutsättningar som de har beaktat och de har inte tagit någon hänsyn till förövarens etnicitet. Men ser man på saken från ett annat, vidare perspektiv är det fråga om etnisk diskriminering. Invandrarna har inte behandlats rättvist, eftersom den behandling de fått med hänsyn tagen till vad som kan betraktas som legitimt från ett samhälleligt perspektiv har lett till att de har fått en sämre behandling.

Det finns alltså olika sätt att se på etnisk diskriminering, och det reser frågan om vilket synsätt som är det lämpliga. Det är mitt intryck att skälet till att det finns ett stort intresse i samhällsdebatten och i samhällsvetenskapen för om invandrarna diskrimineras är att man vill veta om de har samma chanser till framgång

och välstånd som svenskarna. I fråga om diskrimineringen i anmälningarna skulle det därför handla om i vilken grad invandrarna riskerar att få en sämre behandling som kan bli till förfång för dem i rättssystemet och i samhället i övrigt. I det perspektivet – som är samhällsligt – är all särbehandling av invandrare diskriminering även om den sker omedvetet och indirekt och även om den inte ur beslutsfattarnas synvinkel bryter mot likabehandlingsprincipen, såvida det inte finns legitima skäl för behandlingen. I min undersökning tillämpar jag i första hand detta perspektiv när jag analyserar diskrimineringen, men jag redovisar också några explorativa analyser som i högre grad utgår ifrån ett individuellt perspektiv.

Beslutspektivet

Vill man ta reda på om invandrarna diskrimineras i anmälningar av brott måste man analysera de beslut som offren fattar om att anmäla eller att inte anmäla brotten/förövarna och klargöra vilka orsaker besluten har. En given utgångspunkt för en sådan analys är antagandet att offren innan de beslutar sig överväger de konsekvenser som handlingsalternativen kan ha, dvs. överväger vilka utfall som alternativen kan leda till och hur fördelaktiga och sannolika dessa utfall är. Dessa beslutselement måste – explicit eller implicit – utgöra grund för analysen. Detta innebär naturligtvis inte att beslutselementen är de enda faktorer vilkas inflytanden på beslutet är intressanta att förklara. Vill man analysera besluten ur ett sociologiskt perspektiv beaktar man även sådana sociala faktorer som påverkar beslutselementen – det kan t.ex. vara fråga om etnicitet, sociala relationer, attityder, ålder, kön, m.m. Ett sätt att finna sådana faktorer är att gå bakåt i orsakskedjorna från individens uppfattningar om beslutselementen.

För att kunna analysera besluten ur ett sociologiskt perspektiv krävs att man vet hur beslutselementen påverkar besluten och att man vet hur de sociala faktorerna påverkar beslutselementen. Men detta kan vara svårt att veta. Beslutssituationen – det kan vara fråga om spel eller om beslut som sker under säkerhet, risk eller osäkerhet – kan vara av olika slag för olika offer, och för vissa situationer kan det vara svårt att hitta goda förklaringsmodeller. Dessutom utgör den länk som måste finnas mellan de sociala faktorerna och beslutselementen ofta ett problem. Ju längre bakåt man går i kausalkedjorna, desto svårare blir det att klarlägga faktorernas samband med elementen och desto svårare att fastställa deras legitimitet. Åtskilliga faktorer som är sociologiskt intressanta kan påverka olika beslutselement. För att ta ett exempel kan offrets relation till förövaren påverka utfallens nytta och sannolikheter på många olika sätt, eftersom den sammanhänger med offrets inställning till förövaren och eftersom den påverkar de reaktioner som kan komma från förövaren och personer i den sociala omgivningen om förövaren anmäls.

De nämnda svårigheterna sammanhänger inte bara med att det är svårt att se vilka faktorer som påverkar andra faktorer utan också med att det är svårt att bedöma den styrka som sådan påverkan har. Detta problem är som regel betydande när man söker fastställa om den verkan som faktorer har på beslut är legitim. Det räcker inte med att finna de rätta faktorerna. Man måste också kunna avgöra om deras verkan är legitim. I vanliga surveyundersökningar finns sällan eller aldrig några möjligheter att göra detta på ett säkert sätt.

Legitima och illegitima påverkningar

En illegitim inverkan på beslut kan uppstå om beslutsfattaren på ett oacceptabelt sätt använder en faktor som i sig skulle kunna användas på ett acceptabelt sätt. Det är t.ex. legitimt att brottsoffer i sina beslut tar hänsyn till den skada som brottet åsamkat dem, men de kan ge skadan olika vikt när de fattar beslut som gäller olika förövare. Detta förhållande gör att det är svårt att skilja ut legitima och illegitima faktorer och påverkningar. Det finns emellertid faktorer som oftast har illegitima verkningar. Förövarens invandrarstatus, beslutsfattarens negativa attityder till och negativa föreställningar om invandrare är som regel illegitima faktorer om de påverkar beslutet. De ger i allmänhet direkt upphov till diskriminering. Men det finns andra faktorer som orsakar diskriminering indirekt, därför att de påverkar eller har samband med de direkta orsakerna. Jag har tidigare nämnt att förövarnas socialgruppstillhörighet är en sådan faktor om den har samband med förövarnas etnicitet och om den beaktas av offren i deras beslut. Andra exempel är faktorer som påverkar offrets attityd till invandrare. Det kan vara frågan om offrets ålder, kulturella miljö, o.a. Dessa faktorer kan ha en inverkan på diskrimineringen som förmedlas av attityden, och de bör därför i vissa analytiska sammanhang betraktas som illegitima.

För att en påverkan skall betraktas som legitim skall den vara nödvändig för att offret skall kunna hävda rimliga samhällliga eller privata intressen. Påverkan skall därför ha en hög grad av rationalitet och avse de konsekvenser som beslutet har. De samhällliga intressen det är fråga om i detta sammanhang syftar till att motverka brottslighet. Brottslighet kan motverkas om brott, i synnerhet allvarliga brott, anmäls till polisen och om allmänheten hjälper polisen i dess verksamhet. Detta får emellertid ske med urskillning, och det är legitimt att ge vissa slag av förövare en mildare behandling än andra förövare. De privata intressena syftar till att ge individen skydd till sin person och sitt privata liv och rimlig ersättning i händelse av skada till följd av brott. Jag beskriver nedan sådana faktorer som sammanhänger med de ovan nämnda intressena och som därför enligt min mening kan ses som legitima skäl för att anmäla eller att inte anmäla en förövare.

Brottets allvarlighet. Det är legitimt att i beslutet ta hänsyn till hur allvarligt brottet är. Ett brotts allvarlighet sammanhänger med förhållanden som ger motiv för en anmälan, t.ex. den skada som brottet orsakat och det hot mot samhället som brottet innebär. Skadan påverkar offrets önskan om att få ersättning och hotet offrets önskan om att agera med samhällsansvar. Dessa motiv är som regel starkare för allvarligare brott.

Möjligheterna att få ersättning. Det är legitimt att kräva ersättning för den skada av ekonomiskt, kroppsligt eller annat slag som brottet har orsakat. Kravet kan riktas mot förövaren eller försäkringsbolag. För att få ersättning från försäkringsbolag krävs att brottet är anmält.

Relationen till förövaren. Det är legitimt att ta hänsyn till den personliga relationen till förövaren. För våldsbrott gäller att det är ganska vanligt att offret är bekant eller t.o.m. släkt med förövaren, och det är alltså legitimt att offret beaktar detta i sitt beslut.

Förövarens egenskaper. Det är legitimt att ta hänsyn till förövarens ålder och kön. Ett skäl till detta är att det finns allmänna normer som säger att personer som är mycket unga, mycket gamla eller av kvinnligt kön skall behandlas mindre strängt än andra personer, åtminstone i vissa fall. Det finns eller förefaller finnas en inverkan av förövarens ålder och kön på centrala beslut i rättsprocessen. Mycket unga förövare skall enligt lag behandlas särskilt mildt, och det har hävdats att kvinnor eller äldre behandlas relativt mildt i dessa sammanhang (Diesen, 2005, sid. 212–217). Förmodligen ger detta uttryck för en inställning som är vanlig bland allmänheten.

Polisens agerande. Det är legitimt att anmäla förövaren om detta bidrar till att hjälpa polisen i dess arbete. Skulle polisen t.ex. ha gripit förövaren i samband med brottet så är det legitimt att offret gör en anmälan.

Annan brottslighet. Har man utsatts för andra brott än det aktuella brottet är det legitimt att ta hänsyn till detta i beslutet att anmäla eller att inte anmäla förövaren på grund av det hot utsattheten innebär och den upprördhet man kan känna.

Bekantskapen med förövaren

Vill man analysera diskrimineringen av invandrare i allmänhetens anmälningar av brott är det viktigt att beakta offrens bekantskap med förövarna, eftersom bekantskapen kan antas spela en roll för benägenheten att anmäla dessa. Offer som är nära bekanta med sina förövare tenderar förmodligen att vara obenägna att anmäla dem till polisen. Detta förhållande är av intresse bl.a. därför att man kan anta att svenska offer oftare är bekanta med svenska förövare än med för-

övare som är invandrare. Invandrare, särskilt de som nyligen eller relativt nyligen har anlänt till landet, tenderar antagligen att ha få kontakter med svenskar.

Brottsoffer kan vara obenägna att anmäla bekanta förövare av flera skäl. Ett skäl kan vara att den relation som offret har till förövaren är värdefull, t.ex. därför att offret och förövaren ingår i samma familj eller grupp eller finns på samma arbetsplats. Ett annat skäl kan vara att offret är rädd för att förövaren kommer att hämnas en anmälan. Det kan också vara så att vänner eller bekanta till offret ogärna skulle se att förövaren anmäldes. Om förövaren och offret tillhör samma umgängeskrets kan det uppstå ett socialt tryck på offret att inte anmäla. I sådana kretsar vill man att konflikter mellan medlemmar skall lösas informellt. Man skall helst göra upp i godo, och en sådan uppgörelse kan innebära att den felande parten gottgör vad den brutit genom att be om ursäkt och genom att ersätta offret för den skada som uppstått. Skulle offret inte acceptera vad som anses vara en rimlig gottgörelse, kan han drabbas av negativa reaktioner från medlemmarna.

Om bekantskapen med förövaren i sig hämmar offrets benägenhet att anmäla och om offrets bekantskap med förövaren har ett samband med dennes etniska bakgrund, så uppstår ett samband mellan förövarens etniska bakgrund och beslutet att anmäla eller att inte anmäla denne. I det datamaterial som har insamlats i projektet finns det ett samband mellan bekantskapen och förövarens etniska bakgrund – de undersökta offren tenderar att vara mer bekanta med svenska förövare än med förövare som är invandrare. Jag kommer därför att beakta bekantskapen när jag söker fastställa diskrimineringen genom att analysera sambandet mellan förövarens etniska bakgrund och beslutet.

Ett annat viktigt skäl till att man bör beakta offrets bekantskap med förövaren när man analyserar diskrimineringen är att det finns skäl att tro att individer är mer benägna att diskriminera sådana förövare som de är obekanta med än sådana som de är bekanta med. För att diskriminering skall verka med full kraft krävs som regel att den diskriminerade personen tillhör en främmande grupp. Då kan det gruppspektiv uppkomma som är en förutsättning för att individer skall utveckla och använda negativt färgade stereotyper. Som regel diskriminerar individer inte personer som tillhör deras egen grupp, eftersom de har gemensamma intressen med dessa personer, har insikter i hur de är och hur de lever och ser dem som enskilda personer och inte som representanter för något främmande – förhållanden som hämmar utvecklandet och bruket av stereotyper och därför motverkar diskriminering (Brewer och Brown, 1998, sid. 576–584; Pettigrew, 1998; Whitley och Kite, 2009, sid. 551–569).

Individer diskriminerar alltså som regel personer som tillhör en annan grupp än den de själva tillhör, och man kan kanske därför förvänta sig att individer som tillhör gruppen svenskar i allmänhet skulle diskriminera individer som tillhör gruppen invandrare (då används ett gruppbegrepp som framför allt grundas på

individernas etniska bakgrund och ursprungsland). Men individer kan tillhöra flera grupper, och dessa behöver inte alltid vara etniskt homogena, vilket komplicerar den gruppbaseade förklaringen av diskriminering.

Man kan anta att individer ofta har en bekantskapskrets som har en etnisk sammansättning som är i balans med deras attityd till invandrare, dvs. att individer som har fler invandrare i sin bekantskapskrets tenderar att ha en mer positiv attityd till invandrare än individer som har färre invandrare i bekantskapskretsen. Det finns olika mekanismer som skapar ett sådant samband. 1) Individer med en negativ attityd till invandrare söker sig inte till grupper med många invandrare. 2) Skulle de ändå hamna i en sådan grupp tenderar de att stötas bort. 3) Skulle de hamna i en grupp med många invandrare och bli kvar där tenderar de att modifiera sin attityd så att de blir mer positiva. 4) Skiktningen i samhället samvarierar i viss utsträckning med individernas etniska bakgrund, och detta medför att individer relativt ofta har relationer med andra individer som har likartad sådan bakgrund.

Detta innebär att individer som är negativt inställda till invandrare som regel inte är bekanta med dem. Det är naturligtvis inte alltid på det viset. Av olika orsaker kan individer bli bekanta med invandrare trots att de är negativt inställda till dem, men det finns en stark tendens att detta inte inträffar. Detta är ett skäl till att man skall fokusera på sådana förövare som offren inte är bekanta med när man vill analysera om det finns diskriminering i allmänhetens anmälningar.

I diskussionen ovan har jag antagit att offren är svenskar. Hur är det om offren i stället är invandrare? Blir slutsatserna om påverkan av förövarens etnicitet och av bekantskapskapen då av annat slag? Hur reagerar offer som är invandrare när förövarna är svenskar respektive invandrare? Det är inte lätt att säga. Diskriminering av invandrare från svenskars sida kan ju antas i hög grad bero på att svenskarna har en negativ attityd till invandrarna, och man kan kanske förvänta sig att invandrare inte skulle ha en sådan attityd. Men saken är inte så enkel, eftersom det i det här sammanhanget inte bara handlar om de grupper som består av svenskar och invandrare, utan också om gruppen brottsliga invandrare, och om vilken inställning folk har till den. Rimligen har allmänheten tagit till sig de föreställningar om invandrarnas höga brottslighet som under många år har florerat i samhällsdebatten. Detta kan även gälla invandrarna, och det är därför möjligt att de tenderar att ha en negativ attityd till förövare som är invandrare. Det är också möjligt att många av dem tror att samhället förväntar sig att sådana förövare skall behandlas särskilt hårt och att anmälningar av dessa förövare kommer att mötas med stor förståelse av polisen. ✖En annan komplikation i sammanhanget är att invandrare på grund av sin etniska bakgrund har en känslig ställning och därför kan tänkas vara försiktiga med att anmäla svenskar.

METOD

Allmän uppläggning

Data till undersökningen insamlades med en postenkät som skickades till ett slumpmässigt urval om 13 949 personer i åldern 18–50 år ur registret över rikets totala befolkning. Personerna tillfrågades om de hade varit utsatta för brott under senare år, och de som hade varit utsatta för vissa slag av brott av identifierade förövare tillfrågades om brotten, brottsituationerna, förövarna, andra omständigheter kring brotten och sina beslut att anmäla eller att inte anmäla brotten och förövarna till polisen. Frågorna som ställdes var enkla och, förefaller det, inte av känsligt slag. Datainsamlingen administrerades av SCB och föregicks av en provenkät. Tre påminnelser skickades till personer som inte svarade på huvudenkäten.

Enkäten gällde tre slag av brott: våldsbrott, inbrott och stölder. Brotten fick inte vara bagatellartade, och varje enskilt brott skulle ha förövats av bara en person som var identifierad. Kravet att bara en person skulle ha begått brottet ställdes för att förenkla undersökningen. Denna hade komplicerats betydligt om den hade gällt brott som hade förövats av flera personer. Svårigheter hade då uppkommit när förövarna av samma brott hade olika etniska bakgrunder och när de hade blivit behandlade på olika sätt av offret.

I undersökningen ingår uppgifter om brottsoffrens bakgrund, bl.a. avseende kön, ålder, civilstånd, region för bostadsadress, inkomst, typ av hushåll, typ av bostad, utbildning, sysselsättning, medborgarskap, födelseland och år för invandring. En del av dessa uppgifter har tagits från register, andra har samlats in med enkäten.

För analysen av diskrimineringen i anmälningarna behövs data i vilka det finns en variation med avseende på offrets beslut att anmäla eller att inte anmäla. Det är ovanligt att folk anmäler förövare av brott till polisen. För de allra flesta stölder finns ingen identifierad förövare. Det finns det däremot för relativt många våldsbrott, men de som utsätts för sådana brott är ganska få. I en rapport från SCB (2004, sid. 35–36) uppges att 7,6 % av den vuxna befolkningen i åldrarna 16–84 år hade drabbats av våldsbrott under en ettårsperiod; av dessa hade dock 4,6 % endast drabbats av hot om våld. Eftersom de relativa frekvenserna av drabbade är så låga har det varit nödvändigt att fråga många personer för att få in ett tillräckligt stort datamaterial.

Ett vanligt sätt att undersöka allmänhetens erfarenheter av brott är att fråga personer om de brott de har utsatts för under det senaste året. När enkäten planera-

des framstod det emellertid som tvivelaktigt om det var lämpligt att göra så. Det var risk för att det insamlade materialet skulle bli alltför litet. Skälen till den bedömningen var att projektets ekonomiska villkor gjorde att det var omöjligt att skicka enkäten till så många personer som var önskvärt. Resultaten av den provenkät som genomfördes tydde dessutom på att svarsfrekvensen skulle bli låg. För att säkert få in uppgifter om ett stort antal fall beslöt jag därför att enbart undersöka personer i ålderskategorierna 18–50 år (anmälningarna är vanligast i lägre åldrar) och att fråga dessa personer om de två senaste brott de hade utsatts för under de fem senaste åren.

Analysen av diskriminering

Jag anlägger alltså ett samhällligt perspektiv på diskrimineringen. Det perspektivet passar bäst för undersökningens syfte – att förstå vilka risker som invandrarna löper när brottsoffer fattar beslut om att anmäla eller att inte anmäla förövare. Individperspektivet passar inte detta syfte lika bra, och att anlägga det perspektivet på ett helt tillfredsställande sätt ställer sig för övrigt svårt på grund av begränsningarna i datainsamlingen i projektet. Den centrala frågan i individperspektivet – om brottsoffer i sina beslut *direkt* diskriminerar förövare som är invandrare – har emellertid visst intresse, och jag kommer därför att beröra den. De analyser som jag redovisar i den saken är explorativa.

I fråga om problemet med att avgöra vad som skall vara legitima faktorer har jag valt en restriktiv linje. Jag tar i analyserna bara med sådana faktorer som jag anser med stor säkerhet bör betraktas som legitima. Jag har, i anslutning till vad jag sagt ovan, valt faktorer som beskriver offrets relation till förövaren, brottets allvarlighet, möjligheterna för offret att få kompensation för den skada som brottet orsakade, förövarens kön och ålder, polisens gripande av förövaren och utsattheten för brott. Jag antar således att dessa faktorer skall få påverka beslutet, och jag antar också att de skall få påverka beslutet på det sätt som offret självt bestämmer.

Jag analyserar förekomsten av diskriminering genom att kontrollera sambandet mellan beslut och förövarens etniska bakgrund för de legitima faktorerna, och jag fokuserar därvid särskilt på de beslut som gäller obekanta förövare. Om det visar sig att sambandet efter kontrollen är så beskaffat att sannolikheten är högre för att invandrare har anmälts än för att svenskar har anmälts, så tyder detta på att diskriminering har förekommit.

I de explorativa analyserna har jag använt ett bredare urval av oberoende faktorer. I dessa analyser handlar det således om att försöka klarlägga om offren direkt diskriminerar invandrarna, och detta sker genom att det samband som

finns mellan beslutet och förövarens etniska bakgrund kontrolleras för det bredare urvalet av faktorer.

Förövarens etniska bakgrund är den enda uppenbart illegitima faktor som förekommer i analyserna. Den har emellertid säkert inte varit den enda faktor som påverkat diskrimineringen. Attityden till invandrare kan som nämnts antas vara en viktig orsak till diskriminering, och man kan kanske tycka att det borde ha varit lämpligt att mäta den och undersöka dess inflytande. Att göra detta skulle emellertid ha fört med sig flera problem. Vill man i en enkätundersökning fastställa brottoffers attityd till invandrare måste man fråga dem om saken, men att göra detta är riskfyllt. Frågor av det slaget är känsliga. Många personer skulle förmodligen vara obenägna att vidgå att de hade en negativ attityd. Finge de dessa frågor är det möjligt att de skulle vägra att svara på dem och att de skulle reagera negativt i övrigt och inte vilja delta i undersökningen.

Ett annat problem är att det knappast är möjligt att fråga om attityden och att samtidigt fråga om besluten och förövarnas etniska bakgrund utan att rikta undersökningspersonernas uppmärksamhet på syftet med undersökningen. Åtskilliga personer skulle förstå att syftet är att ta reda på om de har diskriminerat invandrare, och detta skulle kunna påverka deras svar. Riskerna med att fråga om attityden till invandrare är alltså betydande, och jag har därför valt att inte fråga om saken.

Mitt sätt att analysera diskriminering kan jämföras med metoder som är vanliga inom forskningen och som avser icke experimentella data (se t.ex. Blank m.fl., 2004, sid. 118–129). Forskningen visar att det är svårt att klarlägga om diskriminering förekommer. Två principiella metoder har använts. En är att komponentanalysera skillnaden mellan den diskriminerade gruppens och den icke diskriminerade gruppens medelvärden för den analyserade beteendevariabeln (Blank m.fl., 2004, sid. 122–129). Metoden, som förutsätter att den beroende variabeln är mätt på intervallskalenivå, har den stora fördelen att den gör det möjligt att beskriva sådan särbehandling som innebär att oberoende faktorer vägs på skilda sätt för de två grupperna. I den här aktuella undersökningen är förutsättningarna dock så beskaffade att denna metod inte kan användas.

Den andra metoden innebär – om vi nu antar att det är fråga om etnisk diskriminering i anmälningar av förövare av brott – att man ser benägenheten att anmäla som en funktion av dels förövarens etniska bakgrund, dels andra faktorer, och att man antar att denna funktion är densamma för invandrare och svenskar. Skillnaden i beteendet gentemot de två grupperna beror alltså enligt detta synsätt dels på inverkan av den etniska bakgrunden, dels på den skillnad som finns mellan de två grupperna i de andra faktorernas inverkan. Antag nu att mitt legalitetsperspektiv tillämpas. Om modellen har rätt form, om de andra faktorerna enbart är av legitimt slag, och om alla dessa faktorer är beaktade är analysen enkel. Då ger sam-

bandet mellan etnisk bakgrund och benägenheten att anmäla uttryck för diskrimineringen.

Men så enkelt är det inte i allmänhet. Ett skäl till detta är att det ofta finns andra illegitima faktorer som kan ha ett betydande inflytande på benägenheten att anmäla. Ett problem med dessa faktorer är att de kan vara svåra att identifiera och mäta. Ett annat problem är att de kan ha samband med legitima faktorer, och att det därför spelar stor roll om de finns med i analysen. Låt oss ta ett exempel. Antag att brottsoffrens ålder påverkar deras benägenhet att anmäla förövare – äldre personer tenderar att se relativt strängt på brottslighet och de är därför mer benägna att anmäla än vad yngre personer är. Antag också att denna påverkan är legitim, men att åldern har samband med illegitima faktorer. Äldre personer kan antas ha en mer negativ attityd till invandrare än vad yngre personer har, och de kan därför vara benägna att diskriminera invandrare. Detta innebär att det i praktiken är förenat med svårigheter att analysera anmälningsbenägenheten med offrets ålder som en av flera oberoende faktorer om man inte samtidigt beaktar attitydens inverkan. Beaktar man inte attitydens inverkan kommer man att i viss utsträckning kontrollera de samband som anmälningsbenägenheten har med olika faktorer för offrens benägenhet att diskriminera. Om man å andra sidan inte använder ålder som en faktor i analysen, underlåter man att beakta en faktor som har påverkat beslutet.

Hur skall man ställa sig i ett sådant dilemma? Man får, menar jag, försöka bedöma vilka inflytelser som olika faktorer kan ha på beslutet och vilka samband de kan ha med andra faktorer och välja bort sådana faktorer som i och för sig kan ha legitima inflytelser på beslutet men som man misstänker kan ha påtagliga samband med icke beaktade illegitima faktorer. I praktiken torde detta innebära att man måste försöka identifiera två slag av faktorer – sådana som är uppenbart legitima och viktiga och som därför inte kan uteslutas och sådana som kanske kan vara legitima men som är alltför problematiska att använda på grund av att de kan ha samband med icke beaktade illegitima faktorer. Faktorernas legitimitet och betydelse bör alltså vara uppenbar för att de skall få ingå. Är den inte det är risken stor för att man får oriktiga resultat av analysen. Problemet med beaktandet av de illegitima faktorerna leder således till restriktioner i fråga om valet av andra faktorer.

Anmälning av brott och anmälning av förövare

Anmälan av ett brott och anmälan av dess förövare hänger nära samman – en förövare kan ju inte anmälas utan att det brott denne har begått eller påstås ha begått anmäls. Dessutom torde det i många fall vara svårt att bara anmäla brottet utan att anmäla förövaren. Polisen kan ju förväntas fråga offret om vad denne vet om förövaren, och att dölja den kunskapen kan kännas obehagligt.

Detta gäller särskilt i fråga om våldsbrott, vilka ju praktiskt taget alltid innebär att offret har konfronterats med förövaren på ett påtagligt sätt.

Dessa förhållanden medför att beslutet att anmäla eller att inte anmäla brottet och beslutet att anmäla eller att inte anmäla förövaren egentligen är ett enda beslut för många offer – anmäler offren brottet så anmäler de förövaren om de vet vem denne är, och vill de inte anmäla förövaren så låter de bli att anmäla brottet. Emellertid kan det finnas undantag från den regeln när anmälningen av brottet och anmälningen av förövaren får olika konsekvenser för dem. För att få ersättning från försäkring kan de vara tvingade att anmäla brottet, men anmälningen av förövaren kan ibland få negativa följder för dem av de slag som har diskuterats ovan, och detta kan innebära ett dilemma. Man kan därför undra vilken hänsyn man skall ta till det beslut som gäller brottet när man analyserar diskrimineringen i beslutet som gäller förövaren. Skall man, när man analyserar de fall i vilka offret inte har anmält förövaren, ta hänsyn till offret har anmält brottet?

När man skall ta ställning till detta är det naturligtvis av stor betydelse hur sambandet mellan de två besluten är beskaffat. Det visar sig i den aktuella undersökningen att sambandet mellan besluten – mätta som respondenternas svar på frågorna ”Anmälde du brottet till polisen?” och ”Anmälde du förövaren till polisen?” – är starkt. De möjliga svaren på den förra frågan var ”ja” eller ”nej”. Om de möjliga svaren på den senare frågan slås samman så att även de blir ”ja” eller ”nej”, så har respondenterna i de allra flesta fallen givit samma svar på de två frågorna. I det datamaterial som nedan används för regressionsanalyser har respondenterna i ca. 95 % av de fall som gäller våldsbrott och i ca. 87 % av de fall som gäller stölder givit samma svar på frågorna.

Sambandet mellan de två besluten är så starkt för våldsbrotten att man inte kan förvänta sig att vinna särskilt mycket med att ta hänsyn till avvikelserna mellan dem. I fråga om stölderna är det mer oklart vilka vinsterna kan vara. Jag har emellertid för dessa två slag av brott valt att inte beakta besluten att anmäla eller att inte anmäla brottet (beträffande inbrotten, se nedan).

Retrospektiv metod

Undersökningspersonerna har alltså tillfrågats om brott som drabbat dem under en period som sträcker sig fem år tillbaka i tiden. Man kan undra om detta är lämpligt. Minns de verkligen händelser som ligger så långt tillbaka i tiden?

Metoden att använda retrospektiva frågor har varit föremål för omfattande forskning. Resultaten visar att metoden kan vara problematisk (Groves, 1989, sid. 421–433; Sudman m.fl., 1996, sid. 163–226). Man har t.ex. funnit att personer i många fall har svårt att tidsbestämma händelser som inte har inträffat nyligen.

Man har också föga förvånande funnit att de har särskilt lätt att minnas sådant som har varit viktigt och unikt och som har givit dem intensiva upplevelser.

Att i en surveyundersökning fråga personer om hur många brott de har drabbats av under några år tillbaka i tiden är säkert olämpligt. Risken är då stor att de inte kan placera de inträffade brotten rätt i tiden och att de skiljer sig åt i förmågan att göra detta. Men det problemet spelar mindre roll för den här aktuella undersökningen. I denna handlar det ju inte om att mäta antalet brott, utan om att analysera orsakerna till att förövare har anmälts. När de analyserade händelserna inträffade är alltså av underordnad betydelse, medan det däremot är viktigt att undersökningspersonerna kan beskriva händelserna korrekt, även om dessa ligger några år tillbaka i tiden och personerna inte kan tidsbestämma dem särskilt noga.

Det finns skäl att tro att de kan göra detta. Många brott är ju viktiga och unika händelser som offren har upplevt på ett intensivt sätt, och de brott vid vilka offren har konfronterats med förövarna kan antas vara särskilt lätta att komma ihåg. Det finns också empiriskt stöd för att metoden att fråga om brott som har inträffat flera år tillbaka i tiden är användbar. Metoden har använts vid insamlandet av data från 16 västländer i den s.k. International Crime Victims Survey och skall enligt uppgift ha fungerat väl i det projektet (Goudriaan m.fl., 2004, sid. 945–946).

Frågorna om brott och förövare

I instruktionerna i frågeformuläret sades att syftet med undersökningen var att ”klarlägga hur personer reagerar när de utsätts för brott och vet vem förövaren är”. Brotten skulle alltså ha inträffat under de fem senaste åren, ha begåtts av bara en, identifierad förövare, och ha varit icke bagatellartade och de skulle dessutom ha drabbat undersökningspersonerna när dessa var minst 15 år gamla. Personerna skulle ha känt till så mycket om förövaren att de kunde anmäla denne till polisen. Hade de varit utsatta för tre eller flera brott gällde frågorna de två senaste av dessa. Personer som inte hade varit utsatta för något brott ombads att besvara de frågor i formuläret som gällde deras bakgrund och att skicka tillbaka formuläret. Det betonades att det var viktigt att de medverkade även om de inte hade varit utsatta.

I formuläret fanns utrymme för att besvara frågor om två brott. För vardera brottet ställdes samma frågor, vilka var sammanförda i tre avdelningar. I den första avdelningen tillfrågades personerna om brottet och brottstillfället, bl.a. om när de hade utsatts för brottet (svarsalternativ: ”För mindre än två år sedan/För 2–3 år sedan/För 4–5 år sedan”) och om av vilken typ brottet var (”Misshandel, rån/Inbrott/Stöld utan inbrott”). Andra frågor gällde huruvida de såg förövaren,

huruvida de var ensamma vid brottstillfället, hur allvarligt de skadades av brottet (frågan löd ”Hur allvarligt skadades du av brottet? Med skada menar vi kroppslig, ekonomisk eller annan skada”, och svarsalternativen var ”Mycket/Ganska/Inte särskilt/Inte alls allvarligt”) och om de var försäkrade så att de fick eller kunde ha fått ekonomisk kompensation för skadan (”Ja, helt eller delvis/Nej/Vet inte”). Frågan om försäkring ställdes inte till dem som hade svarat att de inte alls skadades allvarligt av brottet.

Frågorna i den andra avdelningen avsåg förövaren. Dessa frågor gällde bl.a. huruvida personerna var helt säkra på sin identifiering av förövaren, huruvida förövaren var kvinna eller man, hur gammal förövaren var, vilken tidigare relation de hade till förövaren (”Var släkt eller nära bekant/Var något bekant/Var helt obekant med förövaren”), huruvida förövaren hade invandrarbakgrund (”Ja/Nej/Vet inte”), vilken invandrarbakgrund förövaren hade (”Arabisk/turkisk bakgrund” och ”Afrikansk bakgrund” fanns bland svarsalternativen) och huruvida förövaren var berusad eller drogpåverkad.

Frågorna i den tredje avdelningen gällde bl.a. huruvida personerna hade anmält brottet till polisen, huruvida polisen hade gripit förövaren i samband med brottet, och huruvida personerna hade anmält förövaren till polisen (”Ja, utan att tveka/Ja, efter tvekan/Nej, funderade dock på att anmäla/Nej, funderade inte på att anmäla”).

Bortfallet och materialets omfattning

Av urvalets 13 949 personer har 7 544, dvs. 54,1 %, besvarat enkäten. Svarsfrekvensen varierar med bakgrundsfaktorer. Till exempel har kvinnor svarat i högre grad än män (60,3 och 48,1 %), äldre i högre grad än yngre (61,4 % av dem som var minst 40 år gamla och 47,3 % av dem som var yngre än 30 år), gifta i högre grad än ogifta (60,7 och 50,8 %), i Sverige födda i högre grad än i utlandet födda (56,9 och 41,4 %), svenska medborgare i högre grad än utlänningar (55,6 och 37,9 %), höginkomsttagare i högre grad än låginkomsttagare (62,1 % av dem med en inkomst på minst 310 000 kr och 46,4 % av dem med en inkomst under 85 000 kr), och eftergymnasialt utbildade i högre grad än enbart förgymnasialt utbildade (64,7 och 43,7 %). Det finns således stora eller ganska stora skillnader i svarsfrekvens i en del fall. Data har emellertid inte viktats för bortfall.

De ovan redovisade siffrorna för svarsfrekvensen, vilka i flera fall innebär att socialt väl etablerade personer och personer med hög social status har svarat i relativt hög grad, säger inte hur stor andel av dem som har utsatts för brott som har besvarat enkäten. Det är inte känt hur många av dem som inte svarade som har utsatts för brott, och det går därför inte att säga hur stor andel av de utsatta

som svarade. Detta kan inte heller klargöras genom att de erhållna siffrorna för utsattheten jämförs med uppgifter i officiell brottsstatistik. Komplikationerna är alltför stora för att detta skall vara möjligt: det är svårt att jämföra de brottskategorier som används i undersökningen med de kategorier som finns i den officiella statistiken, tidsperioderna är inte desamma, och undersökningen avser inte alla polisregistrerade brott. Det är emellertid rimligt att anta att utsatta personer har tenderat att vara mer villiga att svara än icke utsatta personer. Förmodligen har en relativt stor andel av de senare personerna tyckt att det har varit föga meningsfullt att svara på enkäten, trots att instruktionerna i formuläret innehöll uppmaningar till dem att svara. Därför kan man nog anta att den andel av de utsatta som har svarat är betydligt större än den angivna svarsprocenten.

Eftersom respondenterna har kunnat ange två brott består det oselektade totala datamaterialet av 15 088 fall, dvs. av det dubbla antalet svarande. I 1 090 fall i detta material har respondenterna rapporterat att de har utsatts för brott. Utsatthet har oftare rapporterats av männen än av kvinnorna (8,4 och 6,3 %), av yngre än av äldre (9,7 % av dem som var yngre än 30 år och 6,0 % av dem som var minst 40 år), av ogifta än av gifta (8,8 och 4,5 %), av invandrare än av svenskar (8,6 och 6,7 %), av låginkomsttagare än av höginkomsttagare (9,3 % av dem med en inkomst under 85 000 kr och 3,8 % av dem med en inkomst på minst 310 000 kr), och av lågutbildade än av högutbildade (10,6 % av dem med enbart förgymnasial utbildning och 5,0 % av dem med eftergymnasial utbildning). Personer som är socialt väl etablerade och/eller som har hög social status har således relativt sällan rapporterat att de har utsatts för brott.

Det interna bortfallet har avsevärd storlek för flera av de frågor som gäller förövaren. Många respondenter har inte besvarat de frågor som gällde förövarens kön, vilken tidigare relation de hade till förövaren, huruvida förövaren hade invandrarbakgrund och huruvida de anmälde förövaren. Stort bortfall finns i stort sett bara för inbrotten och stölderna. Av allt att döma beror det mesta av bortfallet på att svaren inte har gällt sådana brott som undersökningen skulle handla om – dvs. när respondenterna svarade på frågorna tänkte de på andra brott än sådana som hade begåtts av bara en person som var identifierad. Att det förhåller sig på det viset förefaller helt klart. Vet man inte vilket kön en förövare har så kan man ju knappast ha identifierat personen. Att det kunde bli problem med att respondenterna inte strikt höll sig inom den angivna avgränsningen av brotten var efter provenkäten ingen överraskning, och instruktionerna var formulerade för att motverka sådana avvikelser. På första sidan i enkätformuläret fanns en tydlig beskrivning av vilka brott undersökningen handlade om, och på den följande sidan upprepades den beskrivningen innan frågorna ställdes, men detta har uppenbarligen inte hjälpt i åtskilliga fall.

Jag har uteslutit vissa fall. De fall i vilka respondenten inte har angivit om förövaren var man eller kvinna har fått utgå. Eftersom analysen av diskriminering-

en sker separat för olika slags brott har de fall i vilka respondenten inte har angivit vilken typ av brott det är fråga om också fått utgå. Dessutom har de fall i vilka respondenten inte har svarat på frågan om förövaren var invandrare med något av de givna svarsalternativen respektive inte har svarat på frågan om förövaren anmäldes fått utgå – svar på dessa frågor krävs för att det skall vara möjligt att analysera diskrimineringen.

Uteslutningarna har kraftigt reducerat materialet, från 1 090 till 715 fall. Det interna bortfall som kvarstår i det reducerade materialet är litet. Av de 715 fallen avser 453 våldsbrott, 101 inbrott och 161 stölder. Analyserna sker separat för dessa slag av brott. En del av de analyserade fallen är inte oberoende av varandra, eftersom de härrör från samma undersökningssperson. Hänsyn till detta har tagits i de statistiska test som utförts. Antalet fall har viktats ned i testen så att det motsvarar antalet oberoende fall.

Variabler

De oberoende variablerna förekommer i olika versioner beroende på i vilken typ av analys de används. Till en början analyserar jag datamaterialet med hjälp av enkla frekvens- och korstabeller, och i dessa redovisar jag svaren på enkätfrågorna med bibehållande av de svarsalternativ som fanns i formuläret. Därefter analyserar jag svaren på frågan om respondenten hade anmält förövaren med logistisk regressionsteknik. För detta använder jag två uppsättningar av oberoende variabler – en grundläggande uppsättning för de centrala analyserna och en utvidgad uppsättning för explorativa analyser.

I regressionsanalyserna används ett ordinalt mått på respondentens beslut att anmäla eller att inte anmäla förövaren till polisen. Måttet har bildats genom en omkodning av svaren på frågan om denna anmälan. Omkodningen innebär att svarskategorierna ”Ja, efter tvekan” och ”Nej, funderade dock på att anmäla” har slagits samman. Sammanslagningen har gjorts därför att det finns relativt få svar i den första kategorin (se tabell 3) och därför att den förbättrar de tekniska förutsättningarna för regressionsanalysen (sannolikheten ökar för att regressionslinjerna för kumulerade kategorier i anmälningsvariabeln skall vara parallella; se nedan).

Den grundläggande uppsättningen av oberoende variabler finns i två versioner. I den ena versionen ingår separata mått på förövarens etniska bakgrund, respondentens etniska bakgrund och bekantskapen med förövaren. I den andra versionen ingår i stället en variabel, kallad relationsvariabeln, som beskriver samtliga kombinationer av dikotoma värden på dessa tre faktorer. Relationsvariabeln, som alltså innehåller åtta kategorier, används för analysera interaktionen mellan de tre faktorerna.

De variabler som ingår i bägge versionerna av den grundläggande uppsättningen beskriver skadan av brottet, förekomsten av försäkring, förövarens kön, förövarens ålder, huruvida förövaren greps av polisen i samband med brottet och två aspekter på den av respondenten rapporterade utsattheten för brott, nämligen huruvida respondenten hade varit utsatt för två rapporterade brott och huruvida dessa två brott hade förövats av en och samma person. Ingen av variablerna har intervallskalemetrik. Några av dem finns i två varianter.

Relationsvariabeln har konstruerats på följande sätt. Faktorn som beskriver *respondentens etniska bakgrund* har bildas med hjälp av registerdata. Respondenten antas ha invandrarbakgrund om något av följande tre villkor är uppfyllt: 1) respondenten är utländsk medborgare, 2) respondenten har invandrat, 3) minst en av respondentens föräldrar är född i utlandet. Respondentens uppfattning om *förövarens etniska bakgrund* beskrivs med svaret på frågan ”Hade förövaren invandrarbakgrund?” Var svaret ”Ja” betecknas förövaren som invandrare, var svaret ”Nej” betecknas förövaren som svensk. De fall för vilka svaret var ”Vet inte” utgår. *Bekantskapen med förövaren* beskrivs med det dikotomiserade svaret på den ovan nämnda frågan om respondentens tidigare relation till förövaren. Svaren ”Var släkt eller nära bekant med förövaren” och ”Var något bekant med förövaren” bildar här den ena kategorin, och svaret ”Var helt obekant med förövaren” den andra kategorin. De olika kombinationerna av de tre faktorernas kategorier har givits beteckningar från R1 till R8, vilka framgår av följande tablå.

Beteckn.	Respondent	Förövare	Bekant?
R1	svensk	invandr.	nära/något
R2	svensk	invandr.	nej
R3	svensk	svensk	nära/något
R4	svensk	svensk	nej
R5	invandr.	invandr.	nära/något
R6	invandr.	invandr.	nej
R7	invandr.	svensk	nära/något
R8	invandr.	svensk	nej

För dessa kombinationer fastställs i regressionsanalyserna oddskvoter för att förövarna har blivit anmälda. Hypotesen att invandrarna har diskriminerats testas framför allt genom att jag granskar kvoten mellan oddset för R2 och oddset för R4 – dvs. jag jämför hur benägna de svenska respondenterna har varit att anmäla obekanta förövare som är invandrare med hur benägna de har varit att anmäla obekanta svenska förövare.

De svarsalternativ som fanns för frågan om *skadan av brottet* används direkt i den variabel som beskriver denna skada. För en dikotom variant av variabeln har

svaren ”Mycket allvarligt” och ”Ganska allvarligt” förts till en kategori, svaren ”Inte särskilt allvarligt” och ”Inte alls allvarligt” till en annan kategori.

Förekomsten av försäkring beskrivs med det trikotomiserade svaret på frågan om respondenten var försäkrad mot skadan så att han fick eller kunde ha fått ekonomisk kompensation för den. Svaret ”Ja, helt eller delvis” faller i den första kategorin, svaren ”Nej” och ”Vet inte” faller i den andra kategorin, och frånvaron av svar för de personer som inte fick frågan därför att de hade uppgivit att de inte alls hade skadats allvarligt av brottet faller i den tredje kategorin.

Respondentens svar på frågan om *förövarens ålder* har använts för att bilda en variabel som beskriver denna ålder. Åldern har delats in i följande klasser: 20 år eller yngre, 21 – 30 år och äldre än 30 år.

Variabeln som beskriver om respondenten hade *utsatts för två rapporterade brott* används därför att antalet brott som offren utsattes för kan ha påverkat hur upprörda de blev och hur hotfull de tyckte att situationen var – reaktioner som kan ha spelat en roll för deras önskan att anmäla förövaren. Variabeln är dikotom.

Kategorierna i den variabel som beskriver om respondenten hade *utsatts för två brott av en och samma person* utgörs av svaren ”Ja” och ”Nej” på en fråga som gällde det andra brottet och som löd ”Var förövaren samma person som begick brott nummer 1?” Variabeln är intressant att använda därför att förövare som har begått flera brott kan ha upplevts som särskilt hotfulla.

Polisens gripande av förövaren beskrivs med det dikotomiserade svaret på frågan ”Grep polisen förövaren i samband med brottet?”. Svaret ”Ja” bildar ena kategorin, svaren ”Nej” och ”Vet inte” den andra kategorin. Variabeln beskriver en aspekt på individens handlingsutrymme. Om polisen grep förövaren i samband med brottet, måste det ha varit naturligt för individen att anmäla förövaren.

De ovan beskrivna variablerna ingår alltså i den grundläggande uppsättningen. Den utvidgade uppsättningen av oberoende variabler består av den grundläggande uppsättningen med tillägg av andra variabler. De tillagda variablerna beskriver respondentens kön, ålder, civilstånd, utbildning, boende i storstad, typ av bostad, typ av hushåll, aktiva sysselsättning och inkomst, samt hur säker respondenten var på sin identifiering av förövaren, huruvida respondenten var ensam när brottet begicks, och huruvida förövaren var berusad eller drogpåverkad. De tillagda variablerna är samtliga dikotoma. Deras konstruktion redovisas inte.

RESULTAT

Beskrivning av undersökningsenheterna

Tabell 1 redovisar hur de 715 undersökningsenheterna, indelade efter brottstyp, är beskaffade i en rad avseenden. Det framgår av tabellen att de tre slagen av undersökningsenheter skiljer sig åt på flera sätt. Till exempel är det tydligt att stölderna i genomsnitt har skett senare och att inbrotten i genomsnitt har skett tidigare än våldsbrotten. Som jag visar nedan spelar tidpunkten för brotten en roll i analysen av diskrimineringen. Tidpunkten påverkas antagligen av flera faktorer. En faktor är brottens frekvens. Respondenterna skulle beskriva de brott som hade inträffat senast, och ju mer frekvent en viss typ av brott var, desto senare tenderar de senast inträffade brotten av denna typ att ha inträffat. En annan faktor är respondenternas minnesbehållning, vilken har varit avgörande för om brotten överhuvudtaget har rapporterats. Förmodligen har respondenterna som regel haft lättare att erinra sig allvarliga och anmälda brott än att erinra sig icke allvarliga och icke anmäla brott. Jag återkommer nedan till vad detta betyder för analysen.

De tre slagen av undersökningsenheter skiljer sig påtagligt åt även i andra avseenden som gäller brottet och brottstillfället. Vid de allra flesta våldsbrotten såg respondenten förövaren, vilket inte var fallet vid de andra slagen av brott. Den skada som brottet åsamkade respondenten var i genomsnitt allvarligast för våldsbrotten och minst allvarlig för stölderna. Försäkring mot skadan fanns för de flesta inbrotten, men var betydligt ovanligare för de andra slagen av brott. Den fråga som gällde om respondenten var ensam vid brottstillfället är bara relevant för våldsbrotten, och svaren på frågan visar att det var ganska ovanligt att respondenten var ensam.

I fråga om respondenternas egenskaper skiljer sig de tre slagen av undersökningsenheter åt i en del avseenden. När det gäller könsfördelningen finns inga större skillnader, däremot när det gäller ålder och civilstånd. De respondenter som utsattes för våldsbrott är oftare yngre och mer sällan gifta än vad övriga respondenter är, medan de som utsattes för inbrott oftare är äldre och gifta. I fråga om den etniska bakgrunden är skillnaderna inte lika stora, men det finns en svag tendens att de som utsattes för våldsbrott oftare har svensk bakgrund. De respondenter som utsattes för våldsbrott och de som utsattes för stölder har ofta låg inkomst och låg utbildning i jämförelse med de respondenter som utsattes för inbrott. De förra respondenterna tenderar också att oftare bo i mer tätbefolkade områden och att mer sällan bo i villa, radhus eller kedjehus.

Tabell 1. Beskrivning av de analyserade undersökningsenheterna. Absoluta tal och procent^a

Egenskap	Våldsbrott	Inbrott	Stölder
<i>Antal brott</i>	453	101	161
<i>Brottet och brottstillfället</i>			
Brottet skedde för mindre än två år sedan	40,9	30,7	53,4
Respondenten såg förövaren	94,0	30,7	49,1
Respondenten var ensam vid tillfället	33,0	-	-
Skadan var mycket el. ganska allvarlig	45,9	40,0	28,6
Hel el. partiell försäkring fanns	35,8	73,7	40,3
<i>Respondenten</i>			
Kön: man	54,3	59,4	52,2
Ålder: yngre än 25 år	35,3	12,9	24,2
Civilstånd: gift	14,1	39,6	24,8
Födelseland: Sverige	85,9	78,2	74,5
Medborgarskap: svenskt	96,9	96,0	90,7
Förälder född i utlandet	27,2	33,7	35,4
Inkomst: mindre än 85 000 kr	31,4	14,9	26,1
Utbildning: endast förgymnasial	23,6	13,9	23,6
Bor i stad med mer än 50 000 inv.	58,3	45,0	53,2
Bor i villa, radhus el. kedjehus	37,9	46,0	38,5
<i>Förövaren</i>			
Helt säkert identifierad	79,6	44,4	55,6
Kön: man	92,1	93,1	83,2
Ålder: 20 år eller yngre	26,5	16,8	35,6
Berusad eller drogpåverkad	44,4	21,8	16,9
Släkting eller nära bekant/något bekant	42,0	21,8	28,5
Identifierad som invandrare el. svensk	92,9	74,3	78,3
Invandrare (batal: invandrare och svenskar)	45,4	45,3	43,7
Invandrare (batal: alla förövare)	42,2	33,7	34,2
<i>Respondentens och polisens agerande</i>			
Polisen grep förövaren i samb. med brottet	26,0	22,0	12,0
Anmälde brottet till polisen	62,0	91,0	65,6
Anmälde förövaren till polisen	61,1	79,2	54,0

^a Åtskilliga procenttal är inte baserade på ett fullt antal fall, men bortfallen redovisas inte.

Det finns betydande skillnader mellan de tre slagen av undersökningsenheter i fråga om respondenternas beskrivning av förövaren. Av tabell 1 framgår att förövarna av våldsbrotten var helt säkert identifierade i betydligt större utsträckning än vad som var fallet med förövarna av stölderna och inbrotten, ett förhållande som kan kopplas till de funna skillnaderna i respondenternas svar på frågan om de såg förövaren. Det framgår vidare att männen klart dominerade bland förövarna, dock i något mindre utsträckning för stölderna, att andelen ungdomar bland förövarna var högst för stölderna och lägst för inbrotten, och att förövarna av våldsbrotten oftare var berusade eller drogpåverkade än vad som var fallet med förövarna av de andra slagen av brott. Relativt fler av förövarna av våldsbrotten än av förövarna av de andra slagen av brott var släktingar till eller nära eller något bekanta med respondenten. Respondenterna tenderade att vara minst bekanta med förövarna av inbrotten. När det gäller den etniska bakgrunden har de flesta av förövarna identifierats som invandrare eller svenskar. För våldsbrotten är över 90 % identifierade på det sättet, för de andra slagen av brott mellan 74 och 79 %. Av alla förövare, inklusive de personer som inte har identifierats med avseende på etnisk bakgrund, utgör invandrarna ca. 42 % för våldsbrotten och ca. 34 % för de andra slagen av brott. Av de förövare som har identifierats som antingen invandrare eller som svenskar utgör invandrarna 44 – 45 % för de olika slagen av brott.

I tabell 1 redovisas uppgifter om respondenternas och polisens agerande för de tre slagen av undersökningsenheter. Det framgår att polisen endast i ganska få fall grep förövarna i samband med brotten och att de flesta av brotten anmäldes. Av inbrotten anmäldes över 90 %, medan våldsbrotten respektive stölderna anmäldes i mindre utsträckning, i ca. 62 och 66 % av fallen. Ca. 79 % av förövarna av inbrotten anmäldes, medan andelen anmälda förövare av våldsbrotten och stölderna är betydligt lägre, ca. 61 och 54 %. För nästan alla de anmälda våldsbrotten anmäldes förövarna, men så var det inte för de anmälda inbrotten och stölderna.

Av den nu lämnade beskrivningen av undersökningsenheterna framgår att förutsättningarna för en analys av diskrimineringen skiljer sig åt mellan de olika slagen av brott. Förutsättningarna är sämst för inbrotten. Dessa brott är få, de skedde i genomsnitt för ganska länge sedan, relativt få av förövarna är säkert identifierade och variationen i den beroende faktorn, beslutet att anmäla eller att inte anmäla förövaren, är liten. Bäst förefaller förutsättningarna att vara för en analys av våldsbrotten. Dessa brott är många, relativt många av förövarna är helt säkert identifierade och variationen i den beroende faktorn är stor. Ett problem är dock att relativt många av våldsbrotten skedde för mer än två år sedan.

Tillbakablickandets betydelse

Undersökningspersonerna ombads att besvara frågor som gällde de två senaste brott som de hade utsatts för under de fem senaste åren, och de skulle ha varit minst 15 år gamla när de utsattes för brotten. Hur har detta tillbakablickande påverkat de uppgifter de lämnat? Kan man lita på uppgifterna om de brott som påstås ha inträffat för flera år sedan? Den frågan måste besvaras innan analyserna av diskrimineringen genomförs. Kan man inte lita på uppgifterna måste ju en stor del av det insamlade datamaterialet utgå.

Den retrospektiva metoden har lett till att vissa typer av brott och vissa typer av brottsdrabbade individer har blivit starkare representerade i det insamlade datamaterialet än vad de skulle ha blivit i ett material i vilket uppgifter om alla brott hade ingått. För individer som har varit utsatta för fler än två brott under femårsperioden kommer inte alla brott med i det insamlade materialet, och de brott som kommer med tenderar som nämnts att avse senare år. Utsattheten för brott har samband med brottstypen och med individernas egenskaper. Till exempel tenderar unga individer att ha varit mer utsatta än äldre, och de blir därför underrepresenterade i materialet. Det bör också noteras att de allra yngsta individerna inte kan ha varit utsatta för något brott för 4 – 5 år sedan som var så beskaffat att de då var minst 15 år gamla.

Ett annat skäl till att fördelningen av olika slag av brott har påverkats av den retrospektiva metoden är det redan berörda förhållandet att undersökningspersonerna säkert har haft svårt att komma ihåg brott som inträffade långt tillbaka i tiden, och att de antagligen har haft särskilt svårt att komma ihåg de brott som inte var allvarliga. Det senare förhållandet har förmodligen lett till att allvarliga brott är överrepresenterade för de år som ligger längre tillbaka i tiden.

Tabell 2 visar hur undersökningsenheterna för de brott som enligt respondenterna inträffade under de tre olika tidsperioderna är beskaffade i några avseenden. Det framgår att de brott som enligt respondenterna inträffade för 4 – 5 år sedan är fler än de brott som inträffade för 2 – 3 år sedan. Eftersom de två tidsperioderna är lika långa kan detta knappast vara en riktig beskrivning av de verkliga förhållandena. Det man förväntar sig är i stället att brotten skall vara färre för den tidigare perioden. Ett viktigt skäl till det relativt höga antalet fall för den period som ligger 4 – 5 år tillbaka i tiden är förmodligen att respondenterna har haft svårt att tidsbestämma äldre brott och att de har tagit med brott som egentligen inträffade för fler än fem år sedan. För detta talar det förhållandet att de äldre brotten tenderar att ha varit allvarligare än de senare brotten, något som också framgår av tabellen.

Tabell 2. Beskrivning av undersökningsenheter som avser brott för olika tidsperioder. Absoluta tal och procent

Egenskap	Brottet inträffade		
	”För mindre än 2 år sedan”	”För 2–3 år sedan”	”För 4–5 år sedan”
<i>Egenskaper för brottet (absoluta tal)</i>			
Senaste brott	169	91	155
Näst senaste brott	131	69	94
Alla slag av brott	300	160	249
Våldsbrott	183	99	165
Inbrott	31	32	38
Stöld	86	29	46
<i>Egenskaper för respondenten (procent)</i>			
Skadades allvarligt av brottet	38,1	38,1	47,0
Ålder: 18 – 22 år	30,3	25,6	10,8
Ålder: 46 – 50 år	10,3	15,6	19,3
Civilstånd: gift	16,7	17,5	25,7
Utbildning: endast förgymnasial	26,9	24,4	15,4

I tabell 2 redovisas för de tre tidsperioderna hur många av offren/respondenterna som har vissa egenskaper. Det framgår bl.a. att offren för de äldre brotten relativt sällan är unga och lågutbildade och relativt ofta är gifta. Dessa samband kan, åtminstone till en del, bero på att unga respektive lågutbildade individer har varit mycket utsatta för brott, medan gifta individer har varit litet utsatta.

De samband som har erhållits mellan tidsperioden då brotten begicks och olika egenskaper för brotten och offren är i linje med de antaganden som gjorts om den retrospektiva metodens effekter. Det är tydligt att om data för den tidigaste perioden tas med i analysen, så kommer allvarliga brott och äldre, högutbildade och gifta offer att spela en större roll än om dessa data utgår. Dessa samband är alltså inte direkt förvånande, och de säger inget definitivt om den retrospektiva metodens lämplighet, men de ger ändå anledning till viss osäkerhet beträffande lämpligheten. Det vore önskvärt att ha ett säkrare underlag för bedömningen av metoden, och jag skall därför med hjälp av enkla korstabeller beskriva hur sambandet mellan beslutet att anmäla eller att inte anmäla förövaren och förövarens etniska bakgrund är beskaffat för olika tidsperioder.

I tabell 3 visas detta samband för de tre typerna av brott, dels för varje enskild tidsperiod, dels för de tre perioderna sammanslagna. Frågan är nu om respondenterna anmälde en större andel av de förövare som de uppfattade som invandrare än av de förövare som de inte uppfattade på det viset. Skulle det förhålla sig så tyder detta på att diskriminering förekom. Jag har visserligen antagit att om diskriminering förekommer, så skall den vara särskilt stark för sådana förövare som offren inte är bekanta med, men bortser man ifrån bekantskapens betydelse kan man ändå förvänta sig att andelen anmälda personer bland förövarna med invandrarbakgrund skall vara större än andelen anmälda personer bland de svenska förövarna. Jag undersöker nu om resultaten stämmer överens med denna förenklade diskrimineringshypotes.

Till att börja med granskar jag resultaten för alla tidsperioder sammanslagna, och jag tar först upp våldsbrotten. För dessa brott visar det sig att respondenterna oftare har anmält förövare som de uppger har invandrarbakgrund än förövare som de uppger inte har sådan bakgrund: 63,4 % av förövarna med invandrarbakgrund och 57,4 % av förövarna utan sådan bakgrund har anmälts. Skillnaden, 6 %, är liten och statistiskt icke signifikant skild från 0 ($p > 0,05$; denna signifikansnivå används genomgående i denna rapport), men går i den förenklade diskrimineringshypotesens riktning. Det visar sig också att respondenterna har anmält en ännu högre andel, 75 %, av de förövare vilkas etniska bakgrund man uppgav att man inte kände till. Bastalet i det fallet är dock litet.

För inbrotten finns i det totala materialet inte samma samband mellan förövarens etniska bakgrund och beslutet att anmäla eller att inte anmäla. För dessa brott har 82,3 % av förövarna med invandrarbakgrund och 82,9 % av förövarna utan sådan bakgrund blivit anmälda, dvs. det finns ingen större skillnad i relativ anmälningsfrekvens, och den skillnad som finns går inte i den förenklade diskrimineringshypotesens riktning. Anmälningsprocenten för de fall där förövaren har okänd etnisk bakgrund är bara 69,3 – dvs. för dessa fall finns ingen motsvarighet till den relativt höga anmälningsfrekvens som finns för våldsbrotten. För övrigt kan man lägga märke till att de procenttal som gäller anmälningarna av förövarna med invandrarbakgrund och anmälningarna av förövarna utan sådan bakgrund grundas på mycket få fall. Det finns till exempel bara 34 fall med förövare som är invandrare.

För stölderna finns i det totala materialet ett svagt, statistiskt icke signifikant samband mellan förövarens etniska bakgrund och beslutet. Av förövarna med invandrarbakgrund har 56,4 % och av förövarna utan sådan bakgrund 52,1 % blivit anmälda. Skillnaden, 4,3 %, går i den förenklade diskrimineringshypotesens riktning. För förövarna med okänd etnisk bakgrund har 54,3 % anmälts.

Tabell 3. Beslutets samband med förövarens etniska bakgrund. För olika typer av brott och för brott under olika tidsperioder. Procent

<i>Anmälde förövaren?</i>	VÅLDSBROTT			INBROTT			STÖLDER		
	<i>Invandrarbakgr.?</i>			<i>Invandrarbakgr.?</i>			<i>Invandrarbakgr.?</i>		
	Ja	Nej	Vet inte	Ja	Nej	Vet inte	Ja	Nej	Vet inte
HELA MATERIALET									
Ja, utan tvekan	52,4	43,0	62,5	73,5	70,7	65,4	50,9	47,9	54,3
Ja, efter tvekan	11,0	14,4	12,5	8,8	12,2	3,9	5,5	4,2	0,0
Nej, funderade dock ...	23,6	24,8	9,4	5,9	12,2	11,5	16,4	26,8	8,6
Nej, funderade inte ...	13,1	17,8	15,6	11,8	4,9	19,2	27,3	21,1	37,1
Totalt antal %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
n	191	230	32	34	41	26	55	71	35
FÖR MINDRE ÄN 2 ÅR SEDAN									
Ja, utan tvekan	56,2	39,4	72,7	75,0	88,9	80,0	55,6	43,2	54,6
Ja, efter tvekan	13,7	13,1	9,1	8,3	0,0	0,0	3,7	5,4	0,0
Nej, funderade dock ...	20,6	26,3	9,1	8,3	11,1	0,0	14,8	32,4	9,1
Nej, funderade inte ...	9,6	21,2	9,1	8,3	0,0	20,0	25,9	18,9	36,4
Totalt antal %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
n	73	99	11	12	9	10	27	37	22
FÖR 2–3 ÅR SEDAN									
Ja, utan tvekan	52,3	35,6	50,0	70,0	60,0	57,1	42,9	45,5	50,0
Ja, efter tvekan	6,8	17,8	10,0	0,0	20,0	14,3	7,1	0,0	0,0
Nej, funderade dock ...	20,5	26,7	10,0	10,0	13,3	0,0	21,4	18,2	25,0
Nej, funderade inte ...	20,5	20,0	30,0	20,0	6,7	28,6	28,6	36,4	25,0
Totalt antal %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
n	44	45	10	10	15	7	14	11	4
FÖR 4–5 ÅR SEDAN									
Ja, utan tvekan	47,2	51,2	63,6	75,0	70,6	55,6	50,0	56,5	55,6
Ja, efter tvekan	11,1	13,4	18,2	16,7	11,8	0,0	7,1	4,4	0,0
Nej, funderade dock ...	29,2	23,2	9,1	0,0	11,8	33,3	14,3	21,7	0,0
Nej, funderade inte ...	12,5	12,2	9,1	8,3	5,9	11,1	28,6	17,4	44,4
Totalt antal %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
n	72	82	11	12	17	9	14	23	9

Jag går nu över till att granska hur sambandet mellan beslutet och förövarens etniska bakgrund är beskaffat för de olika tidsperioderna. För våldsbrotten finns ett klar trend. Den innebär att skillnaden mellan den anmälda andelen av de förövare som har invandrarbakgrund och den anmälda andelen av de förövare som inte har sådan bakgrund är positiv och särskilt stor för de brott som inträffade för mindre än två år sedan (skillnaden är 17,4 %, vilket är signifikant skilt från 0), att skillnaden är positiv men mindre (5,7 %) för de brott som inträffade för 2 – 3 år sedan, och att skillnaden är negativ (–6,3 %) för de brott som inträffade för 4 – 5 år sedan – dvs. skillnaden går mer i den förenklade diskrimineringshypotesens riktning för senare än för tidigare brott.

Vad beror trenden på? Det kan finnas flera förklaringar. En förklaring skulle kunna vara att de senare brotten tenderar att vara mindre allvarliga än de tidigare och att diskrimineringen spelar en större roll för mindre allvarliga än för mer allvarliga brott. En annan förklaring skulle kunna vara att respondenterna förvanskar sitt urval och sin beskrivning av de tidigare brotten, så att sådana brott som ger uttryck för diskriminering inte får samma genomslag som brott som inte är påverkade av diskriminering. Detta skulle kunna bero på att respondenterna förtränger minnet av brott av den förra typen. En tredje förklaring skulle möjligen kunna vara att de brott som har drabbat de unga får starkare genomslag i den senare perioden och att de unga offren oftare än de äldre har mött obekanta förövare. De unga rör sig förmodligen oftare i främmande miljöer än vad de äldre gör.

Den trend som finns för våldsbrotten finns också, ehuru i mindre utpräglad grad, för stölderna. Här går skillnaden från 10,7 % (senaste brotten, ej statistiskt signifikant) över 4,5 % till –3,8 %. Förklaringarna kan till stor del vara av samma slag som för våldsbrotten.

Den trend som finns för våldsbrotten och stölderna finns inte för inbrotten – här är skillnaden när man går från senare till tidigare brott –5,6 %, –10,0 % och 9,3 %. Materialen för de olika tidsperioderna är emellertid så små – det gäller särskilt de senaste brotten – att det är föga meningsfullt att granska sambanden.

De fakta som jag har redovisat ovan ger skäl att tro att de äldre brotten inte bör ingå i undersökningen. De skillnader som finns mellan de olika tidsperioderna i egenskaper för brotten och för respondenterna tyder på att den retrospektiva metoden allmänt har haft en påtaglig inverkan på svaren på enkäten, och de skillnader som finns mellan de olika perioderna i sambandet mellan respondenternas uppgifter om förövarens etniska bakgrund och deras uppgifter om anmälningsbeslutet tyder på att metoden har påverkat detta samband. Resultat från logistiska regressionsanalyser av besluten för de brott som inträffade för mindre än två år sedan och för de brott som inträffade för 2 – 5 år sedan stödjer att det har varit fråga om en sådan påverkan (resultaten från regressionsanalyserna som

avser de brott som inträffade för mindre än två år sedan redovisas längre fram i denna rapport, resultaten av motsvarande analyser som avser de brott som inträffade för 2 – 5 år sedan redovisas inte).

Varför metoden har lett till skillnaderna mellan de olika perioderna i sambandet mellan beslutet och förövarens etniska bakgrund är oklart. Av allt att döma har dock metoden haft den effekten att sambandet för tidigare perioder har blivit snedvridet. Riskerna med att använda materialet som gäller dessa perioder är uppenbarligen stora, och det är därför bäst att enbart grunda analysen på de brott som har skett för mindre än två år sedan. Denna åtgärd är också rimlig från allmänna utgångspunkter. Det finns ju alla skäl att tro att de svar som gäller de senaste brotten har högre kvalitet än de svar som gäller de äldre brotten. Jag kommer således att enbart analysera de senaste brotten, och de resultat som jag redovisar i fortsättningen avser dessa brott. Inbrotten utesluter jag – de är alltför få för att det skall vara meningsfullt att analysera dem.

Beslutet att enbart analysera de brott som inträffade för mindre än två år sedan innebär att datamaterialet reduceras kraftigt. Detta skapar problem med låga frekvenser av svar för kategorierna i vissa variabler. Jag visar nedan i tabell 4 hur många fall som finns i det reducerade materialet för de olika kategorierna i relationsvariabeln. Det framgår av tabellen att frekvenserna i flera fall är mycket låga. Särskilt låga är frekvenserna naturligtvis för stölderna. I två kategorier finns bara ett eller två fall. De viktiga kategorierna R2 och R4 har dock relativt höga frekvenser.

Tabell 4. Frekvenser av svar för kategorier i relationsvariabeln. För brott som inträffade för mindre än två år sedan

Beteckn.	Respondent	Förövare	Bekantskap?	Våldsbrott	Stölder
R1	svensk	invandr.	nära/något	7	2
R2	svensk	invandr.	nej	42	15
R3	svensk	svensk	nära/något	40	9
R4	svensk	svensk	nej	34	13
R5	invandr.	invandr.	nära/något	13	1
R6	invandr.	invandr.	nej	10	7
R7	invandr.	svensk	nära/något	12	7
R8	invandr.	svensk	nej	11	8

Egen etnisk bakgrund och bekantskapen med förövaren

Innan jag redovisar regressionsanalyserna av hur beslutet att anmäla eller att inte anmäla förövaren har påverkats av olika faktorer, skall jag med hjälp av enkla korstabeller beskriva beslutets samband med respondentens och förövarens etniska bakgrunder och med respondentens bekantskap med förövaren.

Om diskriminering förekommer i anmälningarna, kan kunskap om hur den utövas av brottsoffer med olika etnisk bakgrunder bidra till förståelsen av dess orsaker. En förklaring till att offer diskriminerar förövare som är invandrare har antagits vara att de är mer negativt inställda till invandrare än till svenskar. Frågan är dock om diskrimineringen orsakas av en negativ attityd till invandrare i allmänhet eller om den orsakas av en negativ attityd till invandrare som begår brott. Är den viktigaste orsaken en negativ attityd till invandrare i allmänhet, beror diskrimineringen förmodligen till största delen på att offren är direkt påverkade av en etnisk konflikt som gäller relationerna mellan svenskar och invandrare. Diskrimineringen utövas då främst av offer som är svenskar, men utövas inte i samma utsträckning av offer som är invandrare. Är den viktigaste orsaken däremot en negativ attityd till brottsliga invandrare, beror diskrimineringen antagligen inte främst och direkt på en sådan konflikt, och den kan därför utövas fullt ut även av sådana offer som är invandrare. Även invandrare kan ha en särskilt negativ syn på brottsliga invandrare, och även invandrare kan tro att polisen och andra aktörer i högre grad förväntar sig att förövare som är invandrare skall anmälas än att svenska förövare skall anmälas.

Det finns därför skäl att undersöka om invandrarna diskriminerar förövare som är invandrare. Skulle det visa sig att de gör det och att deras diskriminering är minst lika stark som svenskarnas, så kan man misstänka att diskrimineringen inte enbart beror direkt av en etnisk konflikt.

En enkel jämförelse av hur ofta svenskar och invandrare har anmält förövare med olika etnisk bakgrunder kan göras med hjälp av de uppgifter som finns i tabell 5. Där redovisas för våldsbrotten och stölderna och för respondenter som har och som inte har invandrarbakgrund hur stor andel av förövarna med respektive utan sådan bakgrund som har anmälts. Det framgår av tabellen att för våldsbrotten är skillnaden mellan andelen anmälda förövare som är invandrare och andelen anmälda svenska förövare 6,0 % för de svenska respondenterna och 43,3 % för de respondenter som har invandrarbakgrund, vilket kan tyda på att diskrimineringen inte enbart beror på en etnisk konflikt av ovan nämnt slag. Även i fråga om stölderna talar resultaten emot att diskrimineringen enbart skulle bero på en sådan konflikt – skillnaden i andelen anmälda är för dessa brott 5,5 % för de svenska respondenterna och 20,0 % för de respondenter som har invandrarbakgrund.

Tabell 5. Anmälningar av förövare med olika etniska bakgrunder. För våldsbrott och stölder och för respondenter med olika etniska bakgrunder. Procent

<i>Anmälde förövaren?</i>	VÅLDSBROTT			STÖLDER		
	<i>Invandrabakgr.?</i>			<i>Invandrabakgr.?</i>		
	Ja	Nej	Vet inte	Ja	Nej	Vet inte
RESPONDENTEN HAR INTE INVANDRARBAGGRUND						
Ja, utan tvekan	54,0	40,5	83,3	50,0	45,5	58,3
Ja, efter tvekan	6,0	13,5	0,0	5,6	4,6	0,0
Nej, funderade dock ...	28,0	25,7	0,0	16,7	27,3	16,7
Nej, funderade inte ...	12,0	20,3	16,7	27,8	22,7	25,0
Totalt antal %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
n	50	74	6	18	22	12
RESPONDENTEN HAR INVANDRARBAGGRUND						
Ja, utan tvekan	60,9	36,0	60,0	66,7	40,0	50,0
Ja, efter tvekan	30,4	12,0	20,0	0,0	6,7	0,0
Nej, funderade dock ...	4,4	28,0	20,0	11,1	40,0	0,0
Nej, funderade inte ...	4,4	24,0	0,0	22,2	13,3	50,0
Totalt antal %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
n	23	25	5	9	15	10

Tabell 6. Anmälningar av förövare för olika relationer respondent-förövare. För våldsbrott och stölder. Procent

<i>Anmälde förövaren?</i>	VÅLDSBROTT			STÖLDER		
	<i>Relation till förövaren</i>			<i>Relation till förövaren</i>		
	Släkt/ nära bekant	Något bekant	Helt obekant	Släkt/ nära bekant	Något bekant	Helt obekant
Ja, utan tvekan	15,4	47,2	59,8	20,0	36,4	57,1
Ja, efter tvekan	33,3	8,3	7,5	10,0	0,0	3,2
Nej, funderade dock ...	30,8	22,2	20,6	40,0	54,6	12,7
Nej, funderade inte ...	20,5	22,2	12,2	30,0	9,1	27,0
Totalt antal %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
n	39	36	107	10	11	63

Jag har antagit att brottsoffer är mer benägna att anmäla förövare som de inte är bekanta med än de är att anmäla förövare som de är bekanta med. Detta antagande har prövats i ett enkelt datamaterial. I tabell 6 redovisas för våldsbrotten och stölderna hur respondenterna svarade på frågorna om vilken relation de hade till förövaren och om de anmälde denne. Det visar sig att det för bägge slagen av brott genomgående var så att respondenterna oftare anmälde förövaren ju mer obekanta de var med denne.

Våldsbrotten – multivariat analys

I fortsättningen redovisar jag multivariata analyser av ordinal logistisk regressionsstyp. Beräkningsprogrammet för dessa analyser, The LOGISTIC Procedure, finns beskrivet i SAS/STAT 9.1 (2008, kapitel 42, sid. 2281–2468). Programmet anpassar med maximum likelihood-teknik en logistisk regressionsmodell till diskreta responsdata. I modellen är logaritmen av oddset för responsen en linjär funktion av oberoende variabler och en interceptparameter. Analyserna innebär att särskilda värden på interceptparametern fastställs för kumuleringar av kategorierna i måttet på beslutet att anmäla eller att inte anmäla förövaren, medan regressionsvikterna för de oberoende variablerna är fixa. Analyserna bygger alltså på ett antagande om parallella regressionslinjer.

I detta avsnitt beskriver jag regressionsanalyserna av benägenheten att anmäla förövaren för våldsbrotten. I tabell 7 redovisas de oddskvoter som erhållits när den grundläggande uppsättningen av oberoende variabler har använts. Signifikantesten av kvoterna avser huruvida dessa avviker från 1. Referenskategorierna är inte är medtagna i tabellen.

Jag har först prövat en modell i vilken variabler som beskriver förövarens etniska bakgrund, respondentens etniska bakgrund och bekantskapen med förövaren ingår additivt. Resultaten av analysen redovisas i kolumn 1. Det framgår där att de tre faktorerna får oddskvoter av förväntat slag. Oddskvoten för förekomsten av en förövare som är invandrare är 2,27, för förekomsten av en respondent som är invandrare 2,10, för nära bekantskap 0,26 och för någon bekantskap 0,89. Av dessa oddskvoter är de för förekomsten av en förövare som är invandrare och nära bekantskap statistiskt signifikanta. Oddskvoterna tyder på att invandrarna har diskriminerats, att nära bekantskap med förövaren starkt har hämmat benägenheten att anmäla och att de respondenter som är invandrare har varit mer benägna än de svenska respondenterna att anmäla förövaren.

Sambanden för åtskilliga andra oberoende variabler i den additiva modellen är också intressanta, men jag återkommer till deras samband med benägenheten att anmäla förövaren när jag kommenterar resultaten av analysen av en modell i vilken relationsvariabeln ingår.

Tabell 7. Resultat av regressionsanalyser av benägenheten att anmäla förövaren. Våldsbrott

Variabel	Oddskvoter				
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Etnisk bakgrund och bekantskap					
Förövarens etniska bakgrund					
föröv. invandrare	2,27*	-	-	2,82*	-
arab./turk./afr. bakgr.	-	2,71	-	-	-
annan bakgrund	-	2,07	-	-	-
Respondenten invandrare	2,10	2,15	-	2,26	-
Bekant: nära	0,26*	0,27*	-	0,19*	-
något	0,89	0,92	-	1,01	-
Relationsvariabeln					
Resp. Föröv. Bekant					
R1 sv. inv. nära/något	-	-	0,45	-	0,86
R2 sv. inv. nej	-	-	2,46	-	2,65
R3 sv. sv. nära/något	-	-	0,53	-	0,46
R5 inv. inv. nära/något	-	-	1,66	-	1,50
R6 inv. inv. nej	-	-	17,31*	-	21,14*
R7 inv. sv. nära/något	-	-	1,16	-	1,55
R8 inv. sv. nej	-	-	0,75	-	1,01
Skada/försäkring					
Skadan: mycket allvarlig	0,78	0,81	0,63	0,81	0,57
ganska allvarlig	0,94	1,01	0,82	1,30	0,94
inte särsk. allvarlig	1,45	1,54	1,12	2,09	1,28
Försäkr.: Ja	2,88*	2,85*	2,99*	3,75*	3,99*
Ej fråga	1,58	1,69	1,45	1,49	1,19
Förövaren					
Kön: man	1,64	1,62	1,59	2,06	2,15
Ålder: 20 år eller yngre	1,85	1,84	1,75	1,62	1,69
21 – 30 år	0,65	0,63	0,56	0,54	0,56
Utsatthet					
Brott nr 2	1,18	1,14	0,93	1,13	0,88
Samma förövare	0,71	0,70	0,60	0,69	0,61
Förövaren greps av polisen	8,76*	8,94*	8,44*	-	-
Antal fall	164	164	164	118	118

* Signifikant, $p < 0,05$.

I den just diskuterade analysen har jag använt en dikotom faktor för att beskriva förövarens etniska bakgrund, men denna kan beskrivas mer detaljerat. Jag har delat upp de förövare som har bedömts vara invandrare i sådana personer som har arabisk/turkisk/afrikansk bakgrund och sådana som har annan bakgrund (de förra utgör något mindre än hälften av invandrarna). Skälet till uppdelningen är att det är möjligt att allmänheten har särskilt negativa attityder till araber, turkar och personer från Afrika. Dessa invandrare skiljer sig i olika avseenden mer från svenskarna än vad många andra invandrare gör, och det förefaller dessutom som om de relativt ofta förekommer i massmedias rapportering om invandrarnas brottslighet.

Det nu beskrivna, mer detaljerade måttet på den etniska bakgrunden använde jag inte i konstruktionen av relationsvariabeln, eftersom antalet kombinationer av värden på de ingående faktorerna då skulle ha blivit alltför stort. Måttet går emellertid bra att använda i en additiv modell tillsammans med de variabler som beskriver respondentens etniska bakgrund, bekantskapen och andra oberoende faktorer. Det visar sig (kolumn 2) att den arabiska/turkiska/afrikanska bakgrunden får en relativt hög oddskvot, 2,71, medan övrig invandrarbakgrund får oddskvoten 2,07. Dessa kvoter är inte statistiskt signifikanta. Övriga variabler får värden som mycket liknar dem som erhålls när det dikotoma måttet på förövarens etniska bakgrund används.

Kolumn 3 i tabell 7 redovisar resultaten av en analys i vilken relationsvariabeln används. Referenskategori för relationsvariabeln är R4. Diskrimineringshypotesen testas som nämnts framför allt med värdet för oddskvoten för R2. Om detta värde är större än 1, tyder detta på att sannolikheten är högre för att de svenska respondenterna har anmält obekanta förövare som är invandrare än för att de har anmält obekanta förövare som är svenskar. Den kausala tolkningen av detta är att förövarens etniska bakgrund direkt och indirekt har påverkat beslutet när hänsyn tagits till legitima omständigheter.

Jag använder data som gäller alla kategorier i relationsvariabeln. Ett skäl till detta är att även andra relationer än R2 och R4 är av teoretiskt intresse. Ett annat skäl är att det empiriska materialet får en större variation än vad det skulle ha haft om jag bara hade använt data som gällde R2 och R4, och att detta antagligen är till fördel när sambanden mellan oberoende variabler och benägenheten att anmäla analyseras.

Även oddskvoter för andra kategorier än R2 i relationsvariabeln är alltså av intresse. Sålunda visar kvoten mellan oddset för hur invandrarna har anmält obekanta förövare som är invandrare (R6) och oddset för hur de har anmält obekanta förövare som är svenskar (R8) om det finns skäl att tro att invandrarna har diskriminerat invandrare i sina anmälningar. Oddskvoterna för hur svenskar och invandrarna har anmält bekanta förövare måste användas vid prövningen

av antagandena om att offrens bekantskap med förövaren har spelat en roll för benägenheten att anmäla denne och för diskrimineringen. I fråga om den statistiska signifikansen för de oddskvoter som avser kategorierna i relationsvariabeln bör noteras att flera av dessa kategorier har låga svarsfrekvenser (se tabell 4). Det finns också andra variabler som har kategorier med låga frekvenser. I de analyser av 164 fall vilkas resultat redovisas i tabell 7 finns t.ex. bara 14 fall av kvinnliga förövare och 6 fall i vilka förövaren även har begått ett annat rapporterat brott.

I den regressionsanalys med relationsvariabeln som redovisas i tabell 7 är oddskvoten för R2 2,46. Värdet är inte statistiskt signifikant, men tyder på att de svenska respondenterna har diskriminerat invandrarna. Oddskvoten för R6 har fått ett värde som är mycket högre än oddskvoten för R8. Värdet är 17,31. Kvoten mellan oddsen för R6 och R8 är statistiskt signifikant. Detta tyder på att de respondenter som är invandrare har diskriminerat invandrare. Slår man samman kategorierna R2 och R6 och kategorierna R4 och R8 och låter R4-R8 vara referenskategori, så blir oddskvoten för R2-R6 3,53. Värdet är statistiskt signifikant och tyder på att invandrarna har diskriminerats.

De flesta av oddskvoterna för relationsvariabeln stödjer antagandet att bekantskap med förövaren hämmar offrets benägenhet att anmäla. I tre av de fyra fall i vilka jämförelse kan ske mellan oddskvoterna för bekanta och obekanta förövare för en kombination av värden på offrets och förövarens etniska bakgrunder är oddskvoten betydligt lägre för de bekanta förövarna. I det avvikande fallet är oddskvoten visserligen högre, men i de flesta fallen erhålls alltså samband som tyder på att respondenterna har varit mindre benägna att anmäla en bekant förövare än att anmäla en obekant förövare.

Antagandet att diskrimineringen skall vara starkare när offret är obekant med förövaren än när offret är bekant med denne kan prövas med de uppgifter som finns i kolumn 3 i tabell 7 genom att oddskvoterna för R2 och R4 jämförs med oddskvoterna för R1 och R3 samt genom att oddskvoterna för R6 och R8 jämförs med oddskvoterna för R5 och R7. Detta kan ske genom att värdena av följande två uttryck granskas

$$\frac{\text{odds}_{R2}/(\text{odds}_{R1}/\text{odds}_{R3})}{(\text{odds}_{R6}/\text{odds}_{R8})/(\text{odds}_{R5}/\text{odds}_{R7})}$$

Om värdet av det första uttrycket är större än 1 tyder detta på att antagandet är riktigt för de svenska respondenterna, och om värdet av det andra uttrycket är större än 1 tyder detta på att antagandet är riktigt för de respondenter som är invandrare. Det visar sig att det första uttrycket har värdet 2,90 och det andra värdet 16,13. Detta tyder alltså på att förövarens etniska bakgrund har interagerat med bekantskapen i inflytandet på benägenheten att anmäla.

Jag granskar nu de oddskvoter som finns för andra variabler än relationsvariabeln i den analys vars resultat redovisas i kolumn 3. För flera av dessa variabler stämmer oddskvoterna väl eller tämligen väl överens med hur de mätta egenskaperna kan förväntas påverka benägenheten att anmäla förövaren. I några fall avviker kvoterna starkt från 1. Mest iögonenfallande är värdet för den variabel som beskriver om förövaren greps av polisen. Den mycket höga och statistiskt signifikanta oddskvoten innebär att respondenterna var mer benägna att anmäla förövaren om denne greps än om denne inte greps.

En hög oddskvot har erhållits för förekomsten av försäkring (svaren nej/vet inte på frågan om respondenten var försäkrad är referenskategori). Kvoten tyder på att respondenterna påverkades av innehavet av försäkring på så sätt att de var mer benägna att anmäla förövaren om de hade än om de inte hade försäkring. Skadans allvarlighet tycks däremot inte ha spelat den förväntade rollen (skada som inte alls var allvarlig är referenskategori). Om skadan var allvarlig tenderade respondenterna att döma av de erhållna oddskvoterna att vara mindre benägna att anmäla förövaren än om skadan inte var allvarlig. Detta kan ju förefalla egenomligt. Jag är inte säker på vilken orsaken är, men jag tror att en betydande del av förklaringen står att finna i att manliga respondenter har bagatelliserat sina skador. Denna förklaring stöds i viss mån av resultat som har erhållits i separata analyser av de manliga och de kvinnliga respondenternas benägenhet att anmäla, resultat som synes innebära att skadans uppgivna allvarlighet spelar en förväntad roll för kvinnornas benägenhet, men inte för männens (se nedan).

Den oddskvot som har erhållits för förövarens kön är betydligt större än 1, vilket innebär att respondenterna var mer benägna att anmäla män än kvinnor. Kvoten för åldrarna upp till 20 år har ett högt, statistiskt icke signifikant värde (åldrar över 30 år är referenskategori). Den innebär att respondenterna var relativt benägna att anmäla förövare som var 20 år eller yngre. De tycks däremot ha varit relativt obenägna att anmäla förövare i åldern 21 – 30 år.

Ingen av de oddskvoter som har erhållits för de två variabler som beskriver utsattheten för brott är statistiskt signifikant. För den variabel som beskriver om respondenten har rapporterat utsatthet för två brott är kvoten något mindre än 1, vilket tyder på att denna utsatthet inte har spelat någon särskilt viktig roll. För den variabel som beskriver om samma förövare hade utsatt respondenten för två rapporterade brott är kvoten betydligt mindre än 1, vilket tyder på att respondenter som var utsatta för samma förövare två gånger var relativt obenägna att anmäla denne. Kanske beror sambandet på att respondenterna var särskilt rädda för att förövaren skulle hämnas om denne hade begått fler än ett brott. En annan förklaring kan vara att upprepningen av brottsligheten beror på att förövaren inte blev anmäld.

Att den variabel som beskriver om polisen grep förövaren i samband med brottet har fått en mycket hög oddskvot är vad man kan vänta sig. Om polisen griper förövaren måste det vara naturligt för brottsoffret att anmäla denne, i synnerhet om gripandet sker då offret, förövaren och polisen har direkt kontakt med varandra, vilket förmodligen ofta har varit fallet. Här kan man dock invända att det kan ha varit offret som skickade efter polisen, vilket skulle betyda att polisens gripande av förövaren är en effekt av ett agerande av offret som på sätt och vis är att likställa med en anmälan. En annat problem i sammanhanget är att det är möjligt att polisen har varit särskilt benägen att gripa förövare som är invandrare.

Dessa komplikationer är svåra att reda ut, och man kan därför ifrågasätta om det inte vore bättre att helt utesluta de fall i vilka ett gripande skett. Detta har prövats för de modeller vilka tidigare har analyserats och vars resultat har redovisats i kolumnerna 1 och 3. Resultaten av de nya analyserna redovisas i kolumnerna 4 och 5. Uteslutningen reducerar datamaterialet kraftigt, från 164 till 118 fall. När den additiva modellen används får diskrimineringshypotesen ökat stöd. Oddskvoten för förekomsten av en förövare som är invandrare ökar från 2,27 till 2,82. När den modell i vilken relationsvariabeln ingår används, ökar oddskvoten för R2 från 2,46 till 2,65. Oddskvoten för R6 ökar också. Kvoten mellan oddsen för R6 och R8 minskar däremot något, men den förblir statistiskt signifikant.

För att ytterligare belysa den roll som interaktionen mellan förövarens etniska bakgrund och bekantskapen spelar har jag utfört separata analyser för de förövare som är svenskar och för de som är invandrare. Signifikanstest har visat att det är svårt att konstruera modeller som med stor sannolikhet har parallella regressionslinjer för de två grupperna, särskilt om relationsvariabeln används och om de fall i vilka polisen grep förövaren ingår. För att öka sannolikheten för parallellitet har jag därför uteslutit de fall i vilka polisen grep förövaren och använt en rent additiv modell med förenklade versioner av en del variabler.

Resultaten av analyserna redovisas i tabell 8. Det finns 69 fall med svenska förövare och 51 fall med förövare som är invandrare. Oddskvoten för icke bekantskap är 1,36 för de svenska förövarna och 5,55 för de förövare som är invandrare (nära/någon bekantskap är referenskategori). Inget av dessa värden är statistiskt signifikant, men resultaten tyder på att det finns interaktion mellan förövarens etniska bakgrund och bekantskapen. Detta är i och för sig inte förvånande, eftersom resultaten stämmer väl överens med vad som ovan har redovisats i frågan. Skillnaden i förhållande till de tidigare resultaten är att de nu aktuella resultaten har erhållits i analyser i vilka andra oberoende variabler har tillåtits variera på olika sätt för förövare med olika etnisk bakgrund.

Tabell 8. Resultat av regressionsanalyser av benägenheten att anmäla förövaren. Våldsbrott. För förövare som är invandrare resp. svenskar och för respondenter som är män resp. kvinnor

Variabel	Oddsquoter			
	Invandr.	Svenskar	Män	Kvinnor
Etnisk bakgrund och bekantskap				
Förövaren invandrare	-	-	1,53	4,82*
Respondenten invandrare	4,14	1,85	1,40	1,35
Ej bekantskap	5,55	1,36	1,33	3,66
Skada/försäkring				
Skadan: allvarlig	0,15*	1,46	0,43	1,52
Försäkr.: Ja	4,98	3,45*	4,28*	1,70
Ej fråga	0,74	1,04	0,91	2,22
Förövaren				
Kön: man	7,14	1,79	-	-
Ålder: 20 år eller yngre	1,19	3,50	2,39	1,76
Utsatthet				
Brott nr 2	1,02	0,81	0,63	2,86
Samma förövare	0,99	0,72	-	0,20
Förövaren greps av polisen	-	-	11,73*	6,05*
Antal fall	51	69	97	67

* Signifikant, $p < 0,05$.

De separata analyserna för de förövare som är invandrare och för de som är svenskar har givit flera oddsquoter som har höga värden, men bara två av dessa är statistiskt signifikanta. För de svenska förövarna har oddsquoten för förekomsten av försäkring ett högt, signifikant värde som tyder på att benägenheten att anmäla är starkare om försäkring finns än om försäkring inte finns. Värdet för den motsvarande oddsquoten för invandrarna är emellertid ännu högre (men icke signifikant). För invandrarna har oddsquoten för allvarlig skada ett mycket lågt värde som är statistiskt signifikant och som tyder på att respondenterna var mer benägna att anmäla förövaren om skadan inte var allvarlig än om den var det. Den motsvarande oddsquoten för de svenska förövarna har ett relativt högt värde som tyder på att allvarlig skada har åtföljts av relativt stark benägenhet att anmäla. Det låga värdet för de förövare som är invandrare kan hänga samman med att respondenterna har bagatelliserat allvarliga skador. Det kan också hänga samman med att invandrarna har diskriminerats genom att icke allvarliga skador har viktats upp i betydelse.

Jag tror alltså att en orsak till att måttet på skadans allvarlighet inte har förväntat samband med benägenheten att anmäla förövaren kan vara att åtskilliga män har varit ovilliga att erkänna att de har fått allvarliga skador. Förklaringen till detta skulle kunna vara att de inte har velat framstå som svaga. Skulle det förhålla sig på det sättet kan variabeln som beskriver skadans allvarlighet förväntas ha ett svagare samband med anmälningsbenägenheten för de manliga än för de kvinnliga respondenterna. Det kan för övrigt vara intressant att se om anmälningsbenägenheten har samband av olika slag med andra oberoende variabler än skadans allvarlighet för männen och kvinnorna. De våldsbrott som män och kvinnor utsätts för är ju ofta beskaffade på olika sätt – många av de brott som yngre män utsätts för är resultatet av bråk mellan gäng, medan brotten mot kvinnor ofta är resultatet av parkonflikter.

Jag har analyserat benägenheten att anmäla förövaren separat för vardera könet med en förenklad additiv modell. För männen har därvid den variabel som beskriver upprepat brott av samma förövare uteslutits för att undvika identifierings-svårigheter. Resultaten redovisas i tabell 8. Det framgår att oddskvoten för allvarlig skada som väntat har ett lägre värde för männen än för kvinnorna. Värdena, 0,43 och 1,52, är inte statistiskt signifikanta.

Uppdelningen efter kön ger stora skillnader i oddskvoter för ett par andra variabler. Oddskvoten för förekomsten av en förövare som är invandrare har värdet 4,82 för kvinnorna, men 1,53 för männen. Dessa värden, av vilka det första är statistiskt signifikant, tyder på att kvinnorna har varit starkt benägna att anmäla invandrare, men att männen inte har varit lika starkt benägna att göra detta. Oddskvoten för icke bekantskap med förövaren är 3,66 för kvinnorna men 1,33 för männen. Dessa värden, som inte är statistiskt signifikanta, tyder på att kvinnorna har varit mer benägna att anmäla obekanta förövare än vad männen har varit. Dessa slutsatser om skillnader i samband äger fortfarande giltighet om den variabel som har uteslutits i analysen av de fall som gäller männen även utesluts i analysen av de fall som gäller kvinnorna.

Jag tar nu kort upp frågan om vilket stöd som finns i undersökningen för att invandrarna har varit utsatta för diskriminering i ett individperspektiv. För att pröva detta har jag utfört en regressionsanalys. För att regressionslinjerna inte skall vara signifikant olika för olika kumuleringar av data har jag använt en additiv modell med den utvidgade uppsättningen av oberoende variabler i förenklade versioner. Antalet fall är 151. Oddskvoten för förekomsten av en förövare som är invandrare är 2,67 (statistiskt signifikant), för icke bekantskap med förövaren 2,47 (sign.) och för förekomsten av en respondent som är invandrare 1,89 (ej sign.). Resultaten tyder på att invandrarna har diskrimineras, att respondenterna har varit benägna att anmäla obekanta förövare och att respondenter som är invandrare har varit mer benägna än svenska respondenter att anmäla.

Stölderna – multivariat analys

Stölderna är så få att det inte är meningsfullt att dela upp datamaterialet för dem på det sätt som har skett för våldsbrotten. I fråga om stölderna analyserar jag därför inte anmälningsbenägenheten för förövare med olika etniska bakgrunder eller för respondenter av olika kön.

Resultat av regressionsanalyser som är utförda för att utröna om det har förekommit diskriminering sedd i ett samhällsperspektiv redovisas i tabell 9. Analyserna har skett på i stort sett samma sätt som för motsvarande analyser av våldsbrotten. Vissa fall har emellertid uteslutits. Det gäller de fall i vilka polisen grep förövaren i samband med brottet och, när relationsvariabeln används, de tre fall som finns i R1 och R5.

Skälet till att jag har uteslutit de fall i vilka polisen grep förövaren är att respondentens frihet att välja mellan att anmäla eller att inte anmäla förövaren i den situationen måste ha varit mycket begränsad. I de flesta av dessa fall var respondenten förmodligen inte närvarande när brottet begicks utan blev senare kontaktad av polisen, som kunde berätta vem som hade gripits. Under de omständigheterna måste det ha varit svårt att inte anmäla förövaren. I samtliga fall har det också visat sig att respondenten anmälde förövaren om polisen grep denne i samband med brottet. En annan komplikation i sammanhanget är det tidigare nämnda förhållandet att polisen kan ha varit mer benägen att gripa invandrare än svenskar. Det kan nämnas att det första skälet för att inte ta med de fall i vilka polisen grep förövaren inte har samma relevans i fråga om våldsbrotten. Offren var ju i högsta grad närvarande när de brotten begicks, och i de flesta fallen var de inte ensamma vid dessa tillfällen.

I tabell 9 redovisas de resultat som erhållits då benägenheten att anmäla förövaren har analyserats med en additiv modell (kolumn 1). För förekomsten av en förövare som är invandrare är oddskvoten 2,52, för förekomsten av en respondent som är invandrare 1,35, för nära bekantskap med förövaren 0,59 och för någon bekantskap 2,98. Ingen av dessa kvoter är statistiskt signifikant, men de tyder på att invandrarna har diskriminerats, att nära bekantskap med förövaren har hämrat benägenheten att anmäla denne medan någon bekantskap tvärtom har ökat denna benägenhet, och att invandrarna har varit mer benägna än svenskarna att anmäla förövaren.

Använder man det mer detaljerade måttet på förövarens etniska bakgrund (kolumn 2) får arabisk/turkisk/afrikansk bakgrund oddskvoten 4,86, medan övrig invandrarbakgrund får oddskvoten 1,77. Dessa kvoter är inte statistiskt signifikanta, men de tyder på att respondenternas benägenhet att anmäla invandrare har haft olika styrka för invandrare med olika etniska bakgrunder.

Resultaten av en analys med relationsvariabeln redovisas i kolumn 3 i tabell 9. Här kan man lägga märke till att det finns mycket få fall i en del kategorier. Oddskvoten för R2, 4,81, är inte signifikant men tyder på att de svenska respondenterna har diskriminerat invandrarna. För R6 och R8 är oddskvoterna 13,89 och 1,84, vilket tyder på att de respondenter som är invandrare har diskriminerat invandrarna. Kvoten mellan oddsen för R6 och R8 är inte statistiskt signifikant. Slår man samman kategorierna R2 och R6 och kategorierna R4 och R8 och låter R4-R8 vara referenskategori och beräknar oddskvoten för R2-R6 blir denna 5,22. Värdet är statistiskt signifikant och tyder på att invandrarna har diskriminerats.

Oddskvoterna för R3 och R7, vilka avser sannolikheterna för att bekanta svenska förövare har blivit anmälda, ger när de jämförs med oddskvoterna för R4 och R8 en bild av bekantskapens inflytande som inte stämmer med den bild som har erhållits för våldsbrotten. Kvoterna för R3 och R7 är betydligt högre än kvoterna för R4 och R8. Detta tyder inte på att respondenterna var obenägna att anmäla bekanta förövare – vilket syntes vara fallet i fråga om våldsbrotten – utan tvärtom på att de var benägna att anmäla dessa förövare. Som redan har visats tyder den additiva analysen på samma sak när det gäller förövare som respondenten är något bekant med. Frågan är hur detta skall förklaras.

En omständighet som bör beaktas när man söker förklara de just nämnda skillnaderna mellan stölderna och våldsbrotten är att materialet är mycket litet för stölderna, vilket betyder att slumpen kan ha spelat en viktig roll. Men även om hänsyn tas till detta förefaller det troligt att bekantskapen har haft en mindre återhållande effekt på benägenheten att anmäla förövaren för stölderna än för våldsbrotten. Det kan ha funnits flera skäl till detta. Ett skäl kan ha varit att stölderna på ett mer radikalt sätt än vad som var fallet med våldsbrotten förstörde den relation till förövaren som annars skulle ha varit en återhållande kraft. Ett annat skäl kan ha varit att personer som ingick i offrets och förövarens bekantskapskrets hade en svagare inverkan på beslutet i fråga om stölderna än i fråga om våldsbrotten. Ett tredje skäl kan ha varit att skulden för stölderna mer otvetydigt var lagd på förövaren än vad som var fallet med skulden för många av våldsbrotten – skulden för våldsbrott delas ju ofta i någon mån av förövare och offer. Ett fjärde skäl kan ha varit att det fanns större möjligheter att få ut försäkringsersättning för stölderna än för våldsbrotten.

Eftersom det inte finns några uppgifter om oddskvoterna för R1 och R5, kan antagandet om bekantskapens interaktiva betydelse för diskrimineringen av invandrarna inte prövas i materialet vare sig för de respondenter som är svenskar eller för de respondenter som är invandrare på det sätt som har skett för våldsbrotten.

Tabell 9. Resultat av regressionsanalyser av benägenheten att anmäla förövaren.
Stölder

Variabel	Oddskvoter		
	(1)	(2)	(3)
Etnisk bakgrund och bekantskap			
Förövarens etniska bakgrund			
föröv. invandrare	2,52	-	-
arab./turk./afr. bakgr.	-	4,86	-
annan bakgrund	-	1,77	-
Respondenten invandrare	1,35	1,53	-
Bekant: nära	0,59	0,57	-
något	2,98	3,61	-
Relationsvariabeln			
Resp. Föröv. Bekant			
R1 sv. inv. nära/något	-	-	-
R2 sv. inv. nej	-	-	4,81
R3 sv. sv. nära/något	-	-	5,34
R5 inv. inv. nära/något	-	-	-
R6 inv. inv. nej	-	-	13,89*
R7 inv. sv. nära/något	-	-	4,46
R8 inv. sv. nej	-	-	1,84
Skada/försäkring			
Skadan: mycket allvarlig	2,14	2,58	0,96
ganska allvarlig	2,28	2,78	1,90
inte särsk. allvarlig	1,72	1,85	2,90
Försäkr.: Ja	1,97	1,98	2,11
Ej fråga	0,56	0,59	0,76
Förövaren			
Kön: man	0,33	0,27	0,52
Ålder: 20 år eller yngre	0,35	0,38	0,44
21 – 30 år	0,64	0,66	0,54
Utsatthet			
Brott nr 2	0,80	0,91	0,79
Samma förövare	0,39	0,29	0,41
Antal fall	51	51	48

* Signifikant, $p < 0,05$.

Jag kommenterar nu oddskvoterna för de oberoende variabler som inte har med etnisk bakgrund eller bekantskap att göra och som har erhållits i de analyser vilkas resultat redovisas i tabell 9. Variablernas oddskvoter i de olika analyserna liknar varandra i flera fall. Ingen oddskvot är statistiskt signifikant.

I analyserna med de additiva modellerna har oddskvoter erhållits som innebär att allvarliga skador av brottet har åtföljts av en relativt stark benägenhet att anmäla, medan analysen med relationsvariabeln har givit ett annat resultat. Förekomsten av försäkring har genomgående en hög oddskvot, vilken innebär att respondenterna var benägna att anmäla förövaren om de hade försäkring.

Samtliga oddskvoter för förövarens kön är låga, dvs. respondenterna var mer benägna att anmäla kvinnor än män. Oddskvoterna för förövare som bedömdes vara 20 år eller yngre respektive vara i åldern 21 – 30 år låga och tyder på att respondenterna var obenägne att anmäla dessa förövare. Värdena på oddskvoterna för kön- och åldersfaktorerna skiljer sig påtagligt från de värden som har erhållits för våldsbrotten och som tyder på att män och de yngsta personerna anmälde särskilt ofta. Vilken förklaring de låga värdena skall ges är osäkert. Kanske beror de till en del på att många av respondenterna är unga män som har blivit bestulna av andra unga män, t.ex. på mobiltelefoner eller liknande föremål, och som inte har velat anmäla förövarna därför att det har varit svårt att bevisa brottet och knappast har varit värt besväret.

Oddskvoterna för förekomsten av två rapporterade brott är mindre än 1 och tyder på att respondenterna var relativt obenägne att anmäla förövaren om de var utsatta för två brott. Oddskvoterna för förekomsten av samma förövare av två brott är låga, vilket tyder på att respondenterna var mindre benägna att anmäla sådana förövare som begick ett nytt brott än sådana som inte gjorde detta. Dessa oddskvoter likar de oddskvoter som har erhållits för våldsbrotten.

För att ta reda på hur det är med förekomsten av sådan diskriminering som ses i ett individperspektiv har jag utfört en regressionsanalys med en utvidgad uppsättning av oberoende variabler i förenklade versioner liknande den uppsättning som jag använde i analysen av våldsbrotten, dock med uteslutning av vissa fall och variabler. Jag har uteslutit de fall i vilka polisen grep förövaren i samband med brottet och jag har, för att regressionslinjerna inte skall vara signifikant olika för olika kumuleringar av data, uteslutit fyra variabler med mycket sneda fördelningar eller med mindre relevant innehåll (utsatthet för brott av samma förövare, respondentens ensamhet vid brottets begående, huvudsaklig sysselsättning, förövarens berusning). Antalet analyserade fall är 49. Oddskvoten för förekomsten av en förövare som är invandrare är 6,82, för förekomsten av en respondent som är invandrare 1,65 och för icke bekantskap 0,26. Oddskvoten för förekomsten av en förövare som är invandrare är statistiskt signifikant. Ingen annan oddskvot är statistiskt signifikant. Resultaten tyder på att diskriminering har förekommit.

SLUTSATSER OCH KOMMENTARER

Slutsatser

När man med ledning av resultaten av denna undersökning skall dra slutsatser om hur det förhåller sig med diskrimineringen av invandrarna i allmänhetens anmälningar av brott måste hänsyn tas till flera omständigheter. Det som framför allt måste tas under övervägande är hur resultaten har påverkats av det stora bortfallet av undersökningspersoner och av problemen med den retrospektiva metoden.

Kan bortfallet av undersökningspersoner ha spelat en roll för resultaten? Nästan hälften av de personer som fick enkäten svarade inte på den, och även om bortfallet av personer som hade varit utsatta för brott rimligen är betydligt mindre, är detta naturligtvis något som skapar viss osäkerhet om vad undersökningen är värd. Man kan t.ex. undra om bortfallet snedvrider resultaten på så sätt att det dämpar effekten av diskriminering därför att personer som har diskriminerats har svarat i mindre utsträckning än personer som inte har diskriminerats. Det är inte möjligt att säga säkert hur det förhåller sig med den saken, eftersom det inte är känt hur personerna i bortfallet är beskaffade i fråga om sin benägenhet att diskriminera. Det kan nämnas att det relativt stora bortfallet av undersökningspersoner som är invandrare förmodligen inte har förstärkt de samband som tyder på att invandrare diskrimineras, utan snarare har haft motsatt effekt – de respondenter som är invandrare har ju inte visat sig vara mindre benägna än de svenska respondenterna att anmäla invandrare. Ett relativt stort bortfall av män har dock troligen förstärkt sambanden för våldsbrotten.

En viktig fråga gäller den retrospektiva metodens betydelse för resultaten. Beslutet att endast beakta de enkätsvar som gäller de senast inträffade brotten har inneburit att en stor del av det insamlade materialet har uteslutits. Beslutet träffades sedan data för de olika tidsperioderna hade analyserats och sedan enkla samband mellan beslut och förövarens etniska bakgrund hade fastställts. Kan inte detta ha inneburit att resultaten snedvridits på så sätt att data har valts ut som slumpmässigt har varit beskaffade på visst sätt? De enkätsvar som gällde de senaste brotten gav ju starkare stöd för den förenklade diskrimineringshypotesen än de enkätsvar som gällde de tidigare brotten.

Mitt svar på frågan är att jag anser att uteslutningen av de data som gäller tidigare brott har varit nödvändig. Metoden att fråga om brott som inträffade för flera år sedan användes trots att tveksamhet rådde om dess lämplighet. Skälet till detta var att jag ville pröva om det gick att utöka antalet svar. Prövningen har emellertid visat att metoden är olämplig av två skäl. För det första har analyser givit

resultat som tyder på att metoden har haft en problematisk inverkan på svaren på flera av de ställda frågorna för tidigare brott. För det andra är de tidsmässiga trender i sambandet mellan beslutet och förövarens etniska bakgrund som har erhållits för våldsbrotten och stölderna så beskaffade att de till största delen måste vara icke slumpmässiga. För dessa typer av brott har klara trender framkommit. Inbrotten är inte meningsfulla att analysera eftersom de är alltför få och eftersom besluten som avser dem är alltför snett fördelade. En viss inverkan av slumpen på trenderna för våldsbrotten och stölderna kan naturligtvis inte uteslutas, men den kan inte ha varit så stark att den förklarar det mesta av trenderna – det finns alltså något icke slumpmässigt som har påverkat sambandet mellan beslutet och förövarens etniska bakgrund och som har gjort att sambandet är av olika slag för de olika perioderna. Vad det är som har påverkat sambandet går inte att säga säkert, men risken för att det samband som erhållits för de tidigare brotten ger en snedvriden bild av verkliga förhållanden är uppenbar, och det är därför rimligt att använda uppgifterna om de senaste brotten för analysen av diskrimineringen, eftersom de uppgifterna måste ha den högsta kvaliteten.

Vilka slutsatser om diskrimineringens förekomst kan man då dra av analyserna av de senast inträffade brotten? Jag skall nu diskutera detta för de två typerna av brott betraktade tillsammans. Ovan har jag visserligen analyserat våldsbrotten och stölderna var för sig – förutsättningarna för analyserna av de två slagen av brott har ju skiljt sig åt i en del avseenden. Mitt ställningstagande till frågan om diskrimineringens förekomst grundas emellertid på de resultat som har erhållits för bägge typerna av brott. Skälet till detta är att om diskriminering existerar, så kan man förvänta sig att den finns för både våldsbrott och stölder, eftersom de bakomliggande processerna kan antas fungera på likartat sätt för bägge typerna av brott.

Min diskussion gäller huvudsakligen de slutsatser som kan dras från resultat som erhållits då den grundläggande uppsättningen av oberoende variabler har använts i regressionsanalyser. Då dessa variabler har använts i rent additiva modeller visar resultaten att respondenterna har varit mer benägna att anmäla förövaren om denne varit invandrare än om denne varit svensk. Sambandet är relativt starkt både för våldsbrotten och för stölderna, och det är statistiskt signifikant för våldsbrotten. Detta tyder på att diskriminering har förekommit. Samma slutsats måste dras av de samband som har erhållits vid analys av interaktionen mellan förövarens etniska bakgrund och respondentens relation till förövaren. Jag har ju antagit att diskrimineringen skall vara särskilt stark för beslut som gäller obekanta förövare. Detta verkar stämma. De svenska respondenterna har varit mer benägna att anmäla obekanta invandrare än obekanta svenskar både för våldsbrotten och stölderna. Sambandet är dock inte i något fall statistiskt signifikant. För de respondenter som är invandrare gäller samma sak med den skillnaden att sambandet är signifikant för våldsbrotten. Slår man samman de svenska respondenterna med de respondenter som är invandrare så visar det sig att benägenheten att

anmäla obekanta invandrare är starkare än benägenheten att anmäla obekanta svenskar för bägge typerna av brott och att bägge dessa samband är statistiskt signifikanta. Dessa resultat tyder på att diskriminering har förekommit och att den har påverkats av interaktionen mellan förövarens etniska bakgrund och bekantskapen på det sätt som jag antagit.

Jag har också antagit att benägenheten att anmäla förövaren allmänt påverkas av bekantskapen med förövaren. Antagandet, som inte har entydigt empiriskt stöd i tidigare forskning men som förefaller rimligt av teoretiska skäl, har för både våldsbrotten och stölderna fått starkt stöd i undersökningen vad gäller nära bekantskap. I fråga om mer avlägsen bekantskap motsägs antagandet kraftigt av de resultat som har erhållits för stölderna. Varför är oklart. Ett problem i sammanhanget är att datamaterialet för stölderna är mycket litet.

Resultaten tyder således på att invandrarna har diskriminerats i anmälningarna och att offren har varit obenägna att diskriminera förövare som de varit nära bekanta med. Accepterar man att analysen skall grundas på de data som gäller de senaste brotten finns det egentligen inga fakta som klart talar emot att diskriminering har förekommit. Resultaten för de två slagen av brott överensstämmer i stort sett med varandra.

Sambandet mellan förövarens etniska bakgrund och benägenheten att anmäla denne gäller både för de svenska respondenterna och för de respondenter som är invandrare, och detta reser frågan om vilken orsak eller vilka orsaker diskrimineringen har. En utgångspunkt i undersökningen har varit att diskrimineringen har sin grund i offrets och förövarens skilda grupptillhörigheter, men man kan undra vilken grupptillhörighet för förövaren det är fråga om i sammanhanget. Man kan förvänta sig att svenska offer i högre grad än offer som själva är invandrare skulle ägna sig åt diskriminering av invandrare, men för detta finns inget stöd i de funna sambanden. Vad beror det på att offer som är invandrare inte tycks vara mindre benägna än de svenska offren att diskriminera invandrare?

Det är knappast möjligt att med ledning av den gjorda undersökningen ge ett säkert svar på den frågan. Ett skäl till detta är att de delmaterial som har använts för att analysera invandrarnas diskriminering är mycket små och att bortfallet är särskilt besvärande i dessa analyser. En annan komplikation är att det är möjligt att invandrarna har varit allmänt mer benägna än svenskarna att anmäla förövare, dvs. mer benägna att anmäla förövare oberoende av deras etniska bakgrund. Även om hänsyn tas till dessa komplikationer verkar emellertid invandrarna inte ha varit mindre benägna än svenskarna att diskriminera invandrare, snarare tvärtom. Skälet till detta kan jag bara spekulera om. En förklaring som ligger nära till hands är den jag har berört ovan, nämligen att det finns en allmän föreställning i samhället om att invandrarna tenderar att vara brottsliga och att ofta bli anmälda för att ha begått brott. Den föreställningen karakteriserar vad jag förstår i hög

grad den bild av invandrarna som presenteras i massmedia och den kan väl därför knappast ha undgått de brottsoffer som är invandrare. Föreställningen kan ha gjort invandrarna benägna att anmäla invandrare. Det kan även finnas andra förklaringar, t.ex. att invandrarna har varit allmänt benägna att anmäla förövare men varit obenäga att anmäla svenskar därför att de har varit rädda för invandrarfientliga reaktioner.

Jag går nu över till att diskutera de resultat som erhållits i analyserna av diskrimineringen när den ses i ett individperspektiv, dvs. resultaten från de analyser som har skett med hjälp av den utvidgade uppsättningen av oberoende variabler. Eftersom dessa analyser är explorativa, skall jag fatta mig kort. Analyserna har skett med rent additiva modeller. Både för våldsbrotten och för stölderna har oddskvoter erhållits för förövarens etniska bakgrund som tyder på att invandrarna har diskriminerats. I bägge fallen är sambandet starkt och statistiskt signifikant, starkare än det samband som har erhållits när den grundläggande uppsättningen av oberoende variabler har använts. Sambanden tyder på att förövarnas etniska bakgrund har haft en direkt diskriminerande inverkan på benägenheten att anmäla, även om det är svårt att se vilken roll många variabler kausalt kan ha spelat i sammanhanget.

Anmälningarna och invandrarnas överrepresentation

Vad kan man med ledning av undersökningen dra för slutsatser om invandrarnas överrepresentation i den polisregistrerade brottsligheten? Kan man säga i vilken grad denna överrepresentation ger en sann bild av den verkliga brottsligheten? Svaret på den frågan är att det inte går att dra några helt säkra sådana slutsatser. Det finns flera skäl till detta. 1) Undersökningen gäller endast det sista ledet i kedjan av händelser från brott till beslut om att anmäla eller att inte anmäla förövaren, medan realismen i den polisregistrerade brottsligheten även är beroende vad som har hänt i tidigare led. 2) Det går inte att säga säkert hur väl enkätmaterialiet beskriver de brott som finns registrerade av polisen. Undersökningen avser ju bara vissa brott som har begåtts av vissa förövare – för varje respondent högst två brott av vilka vart och ett skulle ha begåtts av enbart en förövare som var identifierad av respondenten. Dessutom påverkas den registrerade brottsligheten förutom av de brott som allmänheten anmäler av sådana brott som polisen själv upptäcker och anmäler. 3) Bortfallet i undersökningen begränsar möjligheterna att dra slutsatser om vilka brott som urvalet av undersökningspersoner har utsatts för och begränsar därmed också möjligheterna att dra slutsatser om den verkliga brottsligheten. 4) Undersökningsmaterialet är litet, särskilt i fråga om stölderna. 5) Den retrospektiva metoden försvårar möjligheterna att dra säkra slutsatser, även när man enbart använder de enkätsvar som avser de två senaste åren.

Undersökningen har emellertid givit resultat som är av visst intresse när det gäller att bedöma realismen i och orsakerna till invandrarnas överrepresentation i den polisregistrerade brottsligheten. De resultat som kan användas i det syftet avser emellertid inte främst vad som har framkommit i de logistiska regressionsanalyserna, dvs. inte främst de oddskvoter som har erhållits efter kontroll för olika oberoende variabler. För att bedöma om invandrarnas överrepresentation i den polisregistrerade brottsligheten ger en sann bild av den verkliga brottsligheten är det i stället mer intressant att få veta vilket samband som sannolikheten för att bli anmäld har med förövarens etniska bakgrund utan någon sådan kontroll.

Undersökningen har visat att offren för de våldsbrott som skett för mindre än två år sedan oftare har anmält förövaren om denne är invandrare än om denne är svensk. Om ingen hänsyn tas till respondentens etniska bakgrund och om ingen kontroll heller görs för andra faktorer är sannolikheten för att en invandrare har anmälts för ett sådant våldsbrott 69,9 %, medan motsvarande sannolikhet för att en svensk har anmälts är 52,5 %. Skillnaden, dvs. 17,4 %, är som nämnts statistiskt signifikant. För de stölder som har inträffat de två senaste åren är sannolikheten för att en invandrare har anmälts 59,3 %, medan motsvarande sannolikhet för att en svensk har anmälts är 48,6 %. Skillnaden, dvs. 10,7 %, går i samma riktning som för våldsbrotten, men är inte lika stor och är inte statistiskt signifikant. Dessa skillnader mellan sannolikheterna för att invandrarna och svenskarna har blivit anmälda avser alltså brott som har inträffat de två senaste åren. Hur skillnaderna mellan sannolikheterna för att invandrarna och svenskarna har blivit anmälda är beskaffade för de brott som har inträffat under en kortare period bakåt i tiden, t.ex. det senaste året, kan inte beräknas i undersökningen, men den trend som finns i resultaten för de olika tidsperioderna ger anledning att tro att dessa skillnader är större än de just kommenterade skillnaderna.

På grundval av de erhållna värdena för sannolikheterna för att en invandrare och en svensk har anmälts kan värdet på $\text{Prob}_a/\text{Prob}_A$ skattas. Detta värde är 1,33 för våldsbrotten och 1,22 för stölderna. Dessa kvotvärden kan inte ensamma förklara invandrarnas överrepresentation, men de är inte ointressanta, eftersom de skall multipliceras med värdena för andra sannolikhetskvoter. Låt oss t.ex. anta att kvoterna $\text{Prob}_b/\text{Prob}_B$, $\text{Prob}_u/\text{Prob}_U$, $\text{Prob}_i/\text{Prob}_I$ och $\text{Prob}_a/\text{Prob}_A$ alla har samma värde för stölderna, och att detsamma gäller för våldsbrotten med undantag för $\text{Prob}_u/\text{Prob}_U$, som antas ha värdet 1 (alla svenskar och invandrare som begår våldsbrott antas bli upptäckta). Med dessa antaganden kan värdet på $\text{Prob}_i/\text{Prob}_I$ beräknas. För våldsbrotten blir värdet 2,35 och för stölderna 2,22. Dessa värden ligger ganska nära de värden för överrepresentationen som Martens och Holmberg (2005) fick i sin undersökning.

Sammanfattningsvis kan beträffande de nu redovisade resultaten sägas att de tyder på att det finns en tendens att invandrare som begår våldsbrott och blir

upptäckta och identifierade oftare anmäls till polisen av allmänheten än motsvarande svenska förövare och att det kan finnas ett liknande samband för tillgreppen. Sambanden kan – detta gäller särskilt sambandet för våldsbrotten – förklara en del av den överrepresentation som man har funnit för invandrarna i offentlig statistik, till exempel i den studie som utförts av Martens och Holmberg. De erhållna skillnaderna mellan invandrare och svenskar i sannolikheten för att bli anmäld, givet att man är identifierad som förövare, kan emellertid inte ensamma förklara särskilt mycket av överrepresentationen.

Den viktigaste orsaken till överrepresentationen måste sålunda finnas i de förhållanden som i processen från brott till beslut ligger före besluten. Det är därför intressant att notera att för de brott som skedde för mindre än två år sedan har många av respondenterna i enkätundersökningen uppgivit att förövaren var invandrare. Av samtliga de brott vilkas förövare hade identifierats med avseende på sin etniska bakgrund hade ca. 44 % begåtts av invandrare. Av de anmälda brotten hade ca. 50 % begåtts av invandrare. Dessa värden är höga i jämförelse med den andel som invandrarna utgör av befolkningen. De är också höga om man jämför med resultat i Martens och Holmbergs studie. Enligt den studien hade ca. 41 % av de brott för vilka det fanns en misstänkt gärningsman begåtts av invandrare (en invandrare definierades då som en person som inte var född i Sverige av två svenskfödda föräldrar och brotten avsåg åren 1997–2001; se Martens och Holmberg, 2005, sid. 61). Värdet som i den här aktuella undersökningen har erhållits för invandrarnas andel av de personer som identifierats med avseende på sin etniska bakgrund ger alltså stöd för slutsatsen att den viktigaste orsaken till överrepresentationen skall sökas i de tidigare leden i processen från brott till beslut.

Avslutande kommentar

Jag avslutar denna rapport med en kommentar som inte direkt gäller frågan om i vilken grad allmänheten diskriminerar invandrarna i anmälningarna av brott, men som jag ändå tycker är befogad i sammanhanget. Det gäller det förhållandet att den svenska och den internationella forskningen om vad som styr anmälningarna av förövare av brott är så begränsad. Detta är enligt min mening olyckligt. Den polisregistrerade brottsligheten är ju till stor del, i de flesta länder säkert till allra största delen, baserad på de anmälningar som polisen får från allmänheten (Home Office, 2008; sid. 38–39; Hart och Rennison, 2003), och mycket av forskningen om kriminella personer bygger på registrerade anmälningar. Forskningens syfte är dock ofta egentligen att undersöka den verkliga brottsligheten, men eftersom de flesta brott aldrig anmäls till polisen kan denna skilja sig kraftigt från den brottslighet som anmäls. Det är därför viktigt att studera anmälningarna.

Den forskning som finns om anmälningen av förövare av brott är alltså mycket begränsad, både i teoretiskt och empiriskt avseende. Det finns visserligen forskning i vilken individers registrerade och självdeklarerade brottslighet jämförs, och resultaten av den forskningen kan användas för att förstå hur den verkliga brottsligheten är beskaffad, men jämförelser av det slaget är inte det enda eller självklara sättet att nå den förståelsen. Självdeklarationsmått ger inte någon säker beskrivning av den verkliga brottsligheten. Därför behövs mer forskning om hur allmänheten fattar sina beslut om att anmäla eller att inte anmäla de brott som den utsätts för och de personer som har förövat dessa brott.

REFERENSER

- Ahlberg, J. (1996). *Invandrares och invandrares barns brottslighet*. Brottsförebyggande rådet, rapport 1996: 2.
- Blank, R. M., M. Dabady och C. F. Citro (2004). *Measuring Racial Discrimination*. Washington, DC: National Academies Press.
- Brewer, M. B. (2007). "The social psychology of intergroup relations. Social categorization, ingroup bias, and outgroup prejudice", s. 695–715 i *Social Psychology. Handbook of Basic Principles*. Second Edition (red. A. W. Kruglanski och E. T. Higgins), New York: Guilford.
- Brewer, M. B. och R. J. Brown (1998). "Intergroup relations", s. 554–594 i *The Handbook of Social Psychology*, Volume II, 4:e uppl. (red. D. T. Gilbert, S. T. Fiske och G. Lindzey), Boston: McGraw-Hill.
- Dahlbäck, O. (2006). *Den svenska forskningen om etnisk diskriminering av brottsoffer*, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet, Department of Sociology Working Paper Series No. 10. Finns på sociologiska institutionens hemsida (se www.su.se/Institutioner/Sociologiska_institutionen/Forskning/Publikationer/).
- Diesen, C. (2005). "Processrättsligt perspektiv", s. 181–390 i *Likhet inför lagen* (red. C. Diesen, C. Lernestedt, T. Lindholm och T. Pettersson). Stockholm: Natur och Kultur.
- Diesen, C., C. Lernestedt, T. Lindholm och T. Pettersson (2005). *Likhet inför lagen*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Felson, R. B., S. F. Messner och A. Hoskin (1999). "The victim-offender relationship and calling the police in assaults". *Criminology*, 37, 931–947.
- Felson, R. B., S. F. Messner, A. W. Hoskin och G. Deane (2002). "Reasons for reporting and not reporting domestic violence to the police". *Criminology*, 40, 617–647.
- Goudriaan, H., J. P. Lynch och P. Nieuwbeerta (2004). "Reporting to the police in Western nations: A theoretical analysis of the effects of social context". *Justice Quarterly*, 21, 933–969.
- Goudriaan, H., K. Wittebrood och P. Nieuwbeerta (2006). "Neighbourhood characteristics and reporting crime. Effects of social cohesion, confidence in police effectiveness and socio-economic disadvantage". *British Journal of Criminology*, 46, 719–742.
- Groves, R. M. (1989). *Survey Errors and Survey Costs*. New York: Wiley.
- Hart, T. C. och C. Rennison (2003). *Reporting Crime to the Police, 1992–2000*. Special Report, Bureau of Justice Statistics, U.S. Department of Justice.

von Hofer, H., J. Sarnecki och H. Tham (1996). ”Invandrarna och brottsligheten”, s. 76–93 i *Att möta det mångkulturella – socialtjänsten och invandrarna*, Stockholm: Socialvetenskapliga forskningsrådet m.fl.

Home Office (2008). *Crime in England and Wales 2007/08. Findings from the British Crime Survey and police recorded crime* (utg. C. Kershaw, S. Nicholas och A. Walker).

Kardell, J. (2006). ”Diskriminering av personer med utländsk bakgrund i rättsväsendet – en kvantitativ analys”, s. 67–109 i SOU 2006: 30. *Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet*. Rapport från Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering.

Lange, A. och C. Westin (1993). *Den mångtydiga toleransen. Förhållningssätt till invandring och invandrare 1993*. Stockholms universitet: Centrum för invandringsforskning.

Lange, A. och C. Westin (1997). *Den mångtydiga toleransen*. CEIFO:s skriftserie, nr. 73.

Lindholm, T. (1999). *Group Membership and Eyewitness Testimony*. Doktorsavhandling, Stockholms universitet

Martens, P. (1997). ”Immigrants, crime and criminal justice in Sweden”, s. 183–255 i M.Tonry (red.) *Ethnicity, Crime, and Immigration. Comparative and Cross-National Perspectives*. (Crime and Justice. A Review of Research. Volume 21.) Chicago: University of Chicago Press.

Martens, P. (1998). *Brottslighet och utsatthet för brott bland personer födda i Sverige och i utlandet*, BRÅ-PM 1998: 2.

Martens, P. och S. Holmberg (2005). *Brottslighet bland personer födda i Sverige och i utlandet*. Brottsförebyggande rådet, rapport 2005: 17.

Pettersson, T. (2006). ”Särbehandlas gärningspersoner med utländsk bakgrund vid anmälningar om våldtäkter, grov misshandel och egen bruk av narkotika?”, s. 111–145 i SOU 2006: 30. *Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet*. Rapport från Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering.

Pettigrew, T. F. (1998). ”Intergroup Contact Theory”, *Annual Review of Psychology*, 49, 65–85.

Sarnecki, J. (1994). *Våldtäkter i Stockholm*. Polisanmälda våldtäkter i Stockholm 1986–1990. Stockholms universitet, opublicerat manuskript.

Sarnecki, J. (2006). ”Strukturell diskriminering i rättsväsendet på grund av etnisk och religiös tillhörighet. En introduktion och sammanfattning”, s. 9–37 i SOU 2006: 30).

- SAS/STAT 9.1 (2008) User's Guide. Cary, NC: SAS Institute Inc.
- SCB (2004). Levnadsförhållanden, rapport nr 104, Sthlm 2004: *Offer för vålds- och egendomsbrott 1978-2002*.
- Skogan, W. G. (1976). "Citizen reporting of crime. Some national panel data". *Criminology*, 13, 535–549.
- SOU 2006: 30. *Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet*. Rapport från Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering.
- Sudman, S., N. M. Bradburn och N. Schwarz (1996). *Thinking about Answers. The Application of Cognitive Processes to Survey Methodology*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Svensson, R. (2006). *Ungdomar och brott åren 1995–2005*. BRÅ-rapport 2006:7
- van der Pligt, J. (2001). "Decision making, psychology of", s. 3309–3315 i *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (red. Neil J. Smelser and Paul B. Baltes), New York: Elsevier.
- Watkins, A. M. (2005). "Examining the disparity between juvenile and adult victims in notifying the police: A study of mediating variables", *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 42, 333–353.
- Whitley, B. E. och M. E. Kite (2009) [copyright 2010]. *The Psychology of Prejudice and Discrimination*. Second Edition. Belmont, CA: Wadsworth.
- Wigerholt, J och Å. Irlander (2009). *Nationella trygghetsundersökningen 2008*. Brottsförebyggande rådet, rapport 2009:2.